ئۇيغۇر خەلق تارىخىي قوشاقلىرى

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

ئۇيغۇر خەلق تارىخىي قوشاقلىرى

ئۇيغۇر خەلق تارىخى قوشاقلىرى
ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
ئۇگۇت
Ugut.cn

ئۇيغۇر خەلق تارىخى قوشاقلىرى

تو پلاپ رەتلىگۈچى : ئۇچقۇنجان ئۆمەر

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئىبراھىم نىياز
توختى ئابىخان

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

ئۇگۇت
Ugut.cn

مۇندەرىجە

بەت

خەلق قوشاقلىرى — زامانىلك ئەينىكىدۇر ……
نوزۇگۇم قوشاقلىرى …… 1
گۈلەمخان قوشىقى …… 19
سادىر پالۋان قوشاقلىرى …… 22
بايانداي ئۇرۇشى ھەققىدە …… 33
مايىمخان قوشىقى …… 37
كوچ - كوچ قوشىقى …… 39
سارى جاز قوشىقى …… 43
ئالمىخان ھەققىدە …… 45
سىيىت نوچى قوشاقلىرى …… 46
لاشمان قوشاقلىرى …… 64
ئامبال زۇلـۇمى ھەققىدە …… 82
ئابدىقادىر داموللامھەققىدە …… 83
قايقا داۋان قوشىقى …… 89
تاش ئاخۇنۇم ھەققىدە …… 93
زالىم قازىلار ھەققىدە …… 95
خاك قوشىقى …… 96
مىللى نەغمە قوشىقى …… 104
ئاچىل …… 105
سارىخان قوشىقى …… 109
رىزۋانگۈل ھەققىدە …… 111
ئامىنەم ھەققىدە …… 113
قەمبەرنىسا قوشىقى …… 114
ئاق دادام …… 116

ئۇگۇت Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

خەلق قوشاقلىرى ـ زامانىنىڭ ئەينىكىدۇر

(كىرىش سوز ئورنىدا)

خەلق قوشاقلىرى ـ بىر ئەلنىڭ ئەينى زامانىدىكى سىياسى، ئىجتىمائى ئەھۋالىنى چۈشەندۈرىدىغان پاكىتتۇر. ئۇ، ئىجتىمائى ھادىسىلەرنى تىپىك مىسالى بويىچە سۈرەتكە ئېلىپ تۇرىدىغان كىنو ئوپىراتورى. بىر جەمىيەتنىڭ ئىقتىسادىي، ئىجتىمائى تەرەققىيات ئەھۋالىنى تەكشۈرمەكچى ئىكەنسىز، ئەينى زامانىدىكى خەلق قوشاقلىرىغا مۇراجەت قىلىڭ.

ئۇيانىمۇ زەيكەش،
بۇيانىمۇ زەيكەش.
ۋاي تار جاھان،
ئارقامدىن ئەگەش.

شىنجاڭدا شىڭشىسەي زامانىدا چىققان بۇ قوشاق 1932 ـ يىلدىن 1941 ـ يىللارغىچە باندىت شىڭ دۇبەننىڭ ئوزىنىڭ مىللەتارىستلىق ھوكۇمرانلىقىنى چىڭىتىشتا، كەڭ ئاممىنى قىرىش ـ چېپىش ۋە تۈرما ـ زىندان قاتارلىقلارنى ئەۋج ئالدۇرغان، خەلقـقە تېچ بىر نەپەس ئېلىش، نە ئۇيان، نە بۇيانغا مىدىرلاش ئەركىنلىكىنى بەرمىگەن دەۋرىنى سۈرەتلەيدۇ. مەزكۇر قوشاقنىڭ 3 ـ مىسراسىدىكى « تار جاھان » بەزىدە سىياسى خەۋپ يۈزىسىدىن، ئاشكارا ئوقۇلۇشتا گەرچە « تاجىخان » دىگەنگە يوتكەلسىمۇ، قوشاقنىڭ ئەسلى چىقىرىلىش مەقسىدى

ئۇگۇت
Ugut.cn

ۋە 1-، 2- مىسرالىرىنىڭ پىكىر تەقەززاسى ئۇنىڭ ئېنىق « تار جاھان » دەپ قوشاققا قوشۇلغانلىقىنى كورسۇتۇپ تۇرىدۇ. ئۇ « تار جاھان » باياندىن ۋە چوڭ تۇرمىچى شىنىڭ دەۋرىدىكى تار جاھان ئىدى.

ئۇنىڭ ئالدىدىكىراق جەمىيەتكە خەلق قوشاقلىرى نۇقتىسىدىن نەزەر سالايلى:

ماتتەي تۇلۇم ساچقان،
ئالۋاڭنى تولا چاچقان.
خاننىڭ گېپىگە كىرمەي،
دارغا ئېسىلىپ ياتقان.

مىلادى 1925- يىللىرى شىنجاڭ رايونىنىڭ ھاكىمىيەت تەختىدىكى مۇستەبىت ھوكۇمەت قەشقەر، يەكەن قاتارلىق ئالتە شەھەر تەرەپتە ماتتەي قاتارلىق قېرى توڭگوزلارنى مەنسەپدار قىلىپ كوتۇرۇش ئارقىلىق ئوزىگە ياققىدەك سەمرىتكەن ئىدى. ئۇ، ئوز ئېتى « ما» نىڭ بارا-بارا ھاكىمى يۇقۇرى كوتۇرۇلۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭدا ھەم مەمۇرىي، ھەم ھەربى ھوقوقىنى قولىغا كىرگۈزۈپ، تەنتەي دىگەن ئاتاق بىلەن ئوزىنى كوزگە ئىلمىغان ئەھۋال ئاستىدا مەزكۇر « ما »غا يەنە بىر « ما » (ماشۇۋۇ) نى سىڭىلىش ئارقىلىق ئۇنى گورغا ئۇزاتقان. ماتتەينىڭ تىپىك ھەرىكىتى ۋە ئاقىۋىتىنى، ئۇنىڭ دەۋرىدىكى قەشقەرنىڭ سىياسى، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائى ھالىتىنى شۇ بىر خەلق قوشىقىلا خۇلاسە قىلىپ ئېيتىپ بىرىدۇ. دەرۋەقە، ماتتەي قىزىلبويىدىن چىققان نىفىتنىڭ دۇغىنى موم ئېقىتىپ ساتتۇرۇپ، بەلكىم ئۇنى سىتىۋىلىشنى خەلققە ئالۋاڭ تەرىقىسىدە تېڭىپ

ئۇگۇت Ugut.cn

www.uyghurkitap.com

زۇلۇم قىلغان. شۇڭا ئۇ، خەلق تەرەپتىن «مۇمچى تاز» دىگەن لەقەمگە ئىگە بولغان. يەنە بىر تەرەپتىن ئۇ ناھايىتى ھاكاۋۇرلىشىپ، خانىنىڭ-ئۆزىدىن يۇقۇرى مەمۇرنىڭ يارلىقىغا بويسۇنماي، ئۆزى خان-ئۆزى بەگ بولىۋالغان. نەتىجىدە خەلقنىڭ ئاھى ۋە ئەيىنى دەۋرىدىكى ھاكىمىيەتنىڭ يۇقۇرى دەرگاھى ئۇنى دارغا ھوكوم قىلغان. مەزكۇر تۆرت قۇرقوشاق بىزگە كام دىگەندە ئەنە شۇ چاغدىكى جەمىيەتنىڭ 4 خىل ئەھۋالىنى چۈشەندۈرىدىغان پاكىت رولىنى ئوينايدۇ.

بىرىنچى، ھاكىمىيەت: مەنسەپدارلار ئاراچۇڭ - كىچىكلىك تالىشىش، يۇقۇرى- تۆۋەنلىك تالىشىش، كىرەك بولغاندا چوڭ بىلىق كىچىك بىلىقنى يىيىش.

ئىككىنچى، سىياسەت: ئۇچاغلاردا خەلق گوياكى ھوكومەتنىڭ ئىمىدىغان ئەمچىگى بولۇپ، ئىشچى، دىخان، تىجارەتچى، ھۈنەرۋەن - كاسىپلار ئالۋاڭ - ياساق تىگىدە يەنجىلگەن.

ئۈچىنچى، سانائەت: شىنجاڭدا 1920 - يىللىرى تىخى نىفىت كانلىرىنى ئىچىپ پايدىلانغىدەك سانائەت يوق. ئىجتىمائى تەرەققىيات نىفىت بۇلاقلىرىغا چومۇچ سېلىپ يۈرۈش ئەھۋالىدا ئىدى.

تۆتىنچى، ئىبرەت: كىمكى خەلققە زۇلۇم قىلىدىكەن، ئۇنىڭ ئاقىۋىتى ماتىتەيىنىڭكىدەك بولىدۇ. شۇ نوقتىلاردىن قارىغاندا، خەلق قوشىغى ھەر بىر زاماننىڭ ئەينىكىدۈركى، ھەر بىر جەمىيەت ئۆزىنىڭ ھەقىقى چىرايىنى بۇ ئەينەكتە كورىدۇ. بۇ مۇقەررەرلىكتۇر. قولىڭىزدىكى ئەينەك مۇشۇ ۋەزىپىنى ئادا قىلىدۇ.

بۇ ئەينەكتە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخىدا بولۇپ ئۆتكەن بىر قاتار ئىجتىمائى، سىياسى، ئىقتىسادىي ئەھۋاللارنىڭ ئەي-

نى زامانىدىكى مەنزىرىسىي كورۇنۇدۇ، بۇ ھادىسىدىن ماھىيەت-نى كورۇشتە ھوججەتلىك رول ئوينايدۇ.

ئەنە، نوزۇگۇم! ئۇ، ئۇيغۇر ئايالىلىرىنىڭ ئوز ئىنسانىي ھو-قۇقىنى قانداق قوغدىغانلىغىنى ناماييش قىلغۇچىلارنىڭ ۋە-كىللىرىدىن بىرى. ئۇ، ئايالىلارنىڭ توغرا مۇھەببەت، تـوغرا تۇرمۇش، ئىپپەت - نومۇسى ۋە ئىززەت - ئابـروييىنى مـۇھا-پىزەت قىلىشتا، بېشىغا كەلگەن ھەر قـانداق مۇشەققەتنى پىـ-سەنت قىـلمىغان بىر ئۇيغۇر ئايىلى.

مەن قەشقەردىن چىققانچە،
تۇشەك سېلىپ ياتقان يوق.
ئانام ئورگەن چىچىمغا،
تاغاق سېلىپ باققان يوق.

ئۇچ كۇن ياتتىم قومۇشتا،
مېنى ئىزدەپ كېزەرمىش.
تاپالماي مەن نوزۇكنى،
ئىتتەك ماراپ يۇرەرمىش.

قومۇشلارغا ئوت قويسا،
قېچىپ كىرەي دەرياغا.
ھەرگىز خوتۇن بولمايمەن،
قالماق ئامبال ئەبگاغا.

ئەنە، قەمبەرنىسا! ئۇ، ئوزىدىن قېرى كىشىگە تۇرمۇشقا چىـ-قىشقا، ئوزىنىڭ ئىختىيارلىغى بولمىغان توينى قىلىشقا ئۇنىمىـ-غان ئۇيغۇر قىزلىرىدىن بىرى. ئۇ، ئوز ئىرادىسىغا خىلاپ ئىشقا بويسۇنۇشتىن كورە ئولۇمنى ئەلا بىلىدۇ - دە، مۇھەببەت مىزا-نىنى ھىمايە قىلىش يولىدا قۇربان بولىدۇ. خەلق قـوشىغى ئۇنى تووەندىكىچە سۇرەتكە ئالغان. قەمبەرنىسانىڭ ئـانىسى

ئۇيغۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

ئۇيغۇر خەلق

تارىخي قوشاقلىرى

e-كىتاپ تەييارلىغۇچى:

ئىلهام نىزام

2008.7

Torda tarqatquchi: Aptap
Almiliq.GooglePages.com

ئۇگۇت
Ugut.cn

ئاپپاق ساقال يۇلۇنۇپ،
دەرت ئۈستىگە بولدى دەرت.

شىرىن قىزىم نوزۇك ئاي،
ئاكاڭدىنمۇ ئايرىلدىم.
ھېچكىم مەندەك بولمىغاي،
قاناتىمدىن قايرىلدىم.

نوزۇگۇمنىڭ بېشىغا چۈشكەن دەرت ـ ئەلەملەرنى ئەسلەپ ئېيتقان قوشىغى:

توگىلەر ئاغزى قامغاقتا،
بىر ئاكام بار قالماقتا.
قالماقنىڭ شۇم نىيىتى،
مەن نوزۇكنى ئالماقتا.

توگىلەر بېشى ـ تاغ بېشى،
مولچەرىمىز يار قېشى.
شۇ مولچەرگە يەتكەندە،
توختىمايدۇ كوز يېشى.

يوللارنى تولا مېڭىپ،
ھالسىز لىنىپ تېلىقتىم.
مەن بۇ يەرگە كېلىپلا،
يامان كوزگە چېلىقتىم.

يالاڭ ئاياق سۇ كەچتىم،
تاغنىڭ سۈيىنى ئىچتىم.
چىدىماي قالماق زۇلمىغا،
ئەزىز جېنىمدىن كەچتىم.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ پېكى ئادرېسى
ئۇگۇت
Ugut.cn

ھاۋانى بۇلۇت باستى،
قار- يامغۇرلار ياققىلى.
قانداق چاغدا تۇرەلدىم،
دەرت - ئەلەملەر تارتقىلى؟

ئاسماندىكى سا بولدۇم،
يوللار يۈرۈپ خار بولدۇم.
ئاكام قالدى قالماقتا،
بىر كورمەككە زار بولدۇم.

تاغدىن چۈشكەن تورت ئاتلىق،
توتىلىسى بوز ئاتلىق.
تورت ئاتلىقنىڭ ئىچىدە،
مىنىڭ ئاكام سۇمباتلىق.

ئايىغىمدا كىشەن بار،
قوۋۇق قىسار بويىنۇمنى.
مىدىر قىلماس بوپ قالدىم،
كويزا قىسىپ قولۇمنى.

چورۇق كەيگەن ئاياقنا،
تومۇر ئىشكەل بوش كەلدى.
جىنىم ئاتام قىشىدىن
بۇ يىللاردا كىم كەلدى؟

سەل ئەمەستۇر ئاققۇچى،
كوزدىن ئاققان يىشىمىز.
قامچا، تاياق ئاستىدا،
ئوتەرمۇ بۇ بىشىمىز؟

نوزۇگۇمنىڭ قېچىپ بېرىپ، قومۇشلۇق ئىچىدە ئېيتقان قوشىقى:

ئالتە ئاي ياتتىم قومۇشتا،
قومۇش ئارىلاپ كۈن چۈشتى.
مەن نوزۇگۇنىڭ بېشىغا،
تاغدىن ئېغىر مۈڭ چۈشتى.

خۇدا سالدى بۇ ئىشقا،
نىيەت پۈكتۈم قېچىشقا.
قالماق چېرىكلىرى يامان،
ئوت قويارمۇ قومۇشقا؟

ئۈچ كۈن ياتتىم قومۇشتا،
مېنى ئىزدەپ كىزەر مىش.
مەن نوزۇگۇنى تاپالماي،
ئىتتەك ماراپ يۈرەرمىش.

قومۇشلارغا ئوت قويماس،
مەن نوزۇگۇنى تۇتالماس.
مەن نوزۇگۇنى تۇتقاندا،
ئۆلتۈرەر، تىرىك قويماس.

ئۇنتۇما يەمەن باقىمنى،
قومۇشلۇقتا ياتسامۇ.
كۆڭلۈم ئۇندىن ئايرىلماس،
ئەلەم ـ كۈلپەت تارتسامۇ.

خۇدا يىم بەرگەن غۇنچەمنى،
سۇلۇن ياۋۇز ئۈزەلمەس.

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگانە ئادرېسى

باقى يىگىت، مەرت يىگىت،
زالىم قالماق كورەلمەس.

بۇلبۇل ھەرگىز سايرىماس،
ئالتۇن بالداق قەپەزدە،
مەن باقىمنى ئويلايمەن،
كىچە ـ كۈندۈز، سەھەردە.

توگىلەر ياتار ئويدا،
باش بۇيلىسى بوينىدا.
تۇتسا قالماق نوزۇگنى،
ئۆرۈپ ـ قىيناش كويىدا.

چول-جەزىرە ئىچىدە،
يوقتۇر بىرەر ھەمرىيىم.
قومۇشلۇقتا دەرت تارتىپ،
ئوتتى كۈنۈم ئاچ ـ زىرىن.

ماڭسالڭ قەشقەر يولىغا،
قەشقەر يولى، يول بولغاى.
نوزۇك ئاجىز بەدەننى،
بىر خۇدا يىم ساقلىغاى.

نوزۇك ئوزى تۇتقۇندا،
غېرىپ ئاكام پوشقۇندا.
مەن نوزۇكنىڭ دەردىدە،
باقى كويەر يالقۇندا.

قومۇشلارغا ئوت قويسا،
قېچىپ كىرەي دەرياغا،

ھەرگىز خوتۇن بولماسمەن،
قالماق ئامبال ئەبگاغا!

نوزۇگۇمنىڭ جاڭگاللىقلاردا يۈرۈپ، دادىسىنى ئەسلەپ
ئېيتقان قوشاقلىرى

مەن قەشقەردىن چىققانچە،
تۈشەك سېلىپ ياتقان يوق.
ئانام ئورگەن چېچىمغا،
تاغاق سېلىپ باققان يوق.

كورەلمىدىم ئاتامنى،
ئاگا قېنىپ باققان يوق.
مەن نوزۇكتەك ھېچ خوتۇن،
يالغۇز چولدە ياتقان يوق.

قايناپ تۇرغان قازانغا،
چومۈچ سېلىپ باققان يوق.
ئالتاي ياز قېچىپ يۈرۈپ،
تەكيى قويۇپ ياتقان يوق.

تاغدىن چۈشكەن لاي سۇنى،
سۈزۈپ ئىچەر ئەر قېنى؟
مىنى قەشقەر شەھرىگە،
ئېلىپ كىتەر ئەر قېنى؟

جان ئاتامنى كورەلمەي،
ئولۈپ كىتەر بولدۇم مەن.
قالماقلارغا تۇتۇلۇپ،
سۇلۇپ كىتەر بولدۇممەن.

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى

ئاخىر بولدۇم ئاشكارە،
يوشۇرۇنغىلى يەر بارمۇ؟
باشقا قاتتىق كۈن چۈشتى،
ئېلىپ قاچار ئەر بارمۇ؟

نوزۇگۇمنىڭ ئاشىغى باقى يىگىتنىڭ ئېغىر كۈنـ
لەردە نوزۇگۇمنى سېغىنىپ ئېيتقان قوشىقى

ئالتەئاي باقتىم قويۇڭنى،
بىر كورمىدىم بويۇڭنى.
بىرەر كورسەم بويۇڭنى،
قانداق قىلاي ئوتۇڭنى؟

قويچى بولماس ئەر ئىدىم،
قويچى قىلدىڭ، ئەي نوزۇك.
قالماقنى خوي قاخشاتقان
نوچى قىلدىڭ ، ئەي نوزۇك.

توگە چاينار تال بېشى،
مىنىڭ جايىم يار قېشى.
نوزۇگۇمغا مەن ئامراق،
مەڭگۇ كوڭلۇم سىرداشى.

تال بويۇڭنى كورۇشكە،
تالچى ئاكاڭ ئارماندا.
«نوزۇگۇم» ـ دەپ ئىزدەيدۇ،
دەرتلىك كوڭلۇم ئارقاڭدا.

سەن مىنىڭدىن سورىما،
بىل قاراپ چىرايىمدىن.

ئۇگۇت
Ugut.cn

ئاشىق - مەشۇق بىر ئۆتسۇن،
تىلەيمەن خۇدايىمدىن.

دارىن① ئۆيى ھەيۋەتلىك،
مىنىڭ يارىم سولەتلىك.
باقى بىلەن نوزۇگۇم،
ئاشىقتۇر قىيامەتلىك.

باقى يىگىتنىڭ ئايغاقچى بىلەن ئۇچراشقاندا ئېيتقان قوشىقى

باقى: نوزۇك يارىم ئامانمۇ؟
ئايغاق دوستۇم، ئېيتساڭچۇ؟

ئايغاقچى: نوزۇك يارىڭ ئامانىدۇر،
سۆيۈنچەڭنى بەرسەڭچۇ؟
بوگۈن نوزۇك ئۆيىدە،
ئىلدام بېرىپ يەتسەڭچۇ؟

باقى: ئانداق بولسا مەن باراي،
مەندىن خەۋەر ئېيتساڭچۇ؟
....

نوزۇگۇم: نوزۇك قولۇم باغلاندى،
خەلق-ئالەمگە ئاگلاندى.
باقى يارىم،سەن ئۆچۈن،
يۈرەك باغرىم داغلاندى.

باقى يىگىت كەلسەڭچۇ؟
يۈرەك باغرىم باسساڭچۇ؟

①دارىن ـ ئامبال

ئۇگۇت Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

سۆيگەن يارىڭ نوزۇگۇمنى،
ئەندى ئېلىپ قاچساڭچۇ؟

باقى: نوزۇگ جىنىم ئېپ قاچاي،
ئاغى بولسا ئېيتساڭچۇ؟!

نوزۇگۇم: ئاكا ئاغى شۇ بولۇر،
يايلاق خەلقى جەم بولۇر.
قاچقان باشتا مۈك بولۇر،
مۈككەن جايلار بوك بولۇر.

بىز كىتەرمىز بۇ يەردىن،
بارغان كەلمەس دىيارغا.
ئاتا ـ ئانام مۈك قالۇر،
كوڭۇللىرى دوق بولۇر،

ئىزدەكچىلار جىق تولۇر،
بىز بۇيەردىن كەتكەندە.
....

بۇلبۇل قۇشنى سولاپ قويسا،
ئالتۇن بالداق قەپەزگە؛
كوڭلى ئۇنىڭ ئارام تېپىپ،
قاچماق ئويىنى قويارمۇ؟

مۇڭلۇق بولغان، غېرىپ نوزۇك،
ئامراغىغا قانمىسا؛
نوزۇك كوڭلى ئامراغىدىن،
بىردەم نېرى بولارمۇ؟

ئۇگـۇت
Ugut.cn

نوزۇك باشنى تۇتقۇن قىلسا،
كوڭلى ئۇنىڭ تۇتقان يوق.
يارى ئۇچۇن قۇربان بولسا،
نوزۇكباشتا ئارمان يوق.

نوزۇگۇم بىلەن باقى يىگىتنىڭ ئېيتىشقان قوشىقى

نوزۇگۇم: سەن سىغىندىڭمۇ مېنى؟
باقى: خويمۇ سىغىندىم مەن سىنى.
نوزۇگۇم: سەن قەيىرىڭدە سىغىندىڭ؟
باقى: مەن جىگەرىمدە سىنى.

نوزۇگۇم: سەن مىنىڭدىن سورمىغىن،
كورگىن چىرايىمدىن ئېنى.
سەن مىنىڭ باقىم تۇرۇپ،
دەردىمنى بىلگەنىڭ قىنى؟

باقى: كۈندە كورمىدىم يارنى،
بىر كۈنى كورەرمەن دەپ.
ئۈمىت ئۈزمىدىم ياردىن،
ئولمىسەم سۈيەرمەن دەپ.

ئالتىنچى ئاي كىرگەن چاغدا،
ئارا- گۇرجەك خامادا.
نۈزۈك يارنى كورۈشكە،
باقى يىگىت ئارماندا.

نەچچە كۈن بولۇپ كەتتى،
نوزۇك يارنى كورمۇدۇم.

تەقدىر بولسا كورەرمەن،
تېخى ئۈمىت ئۈزمۈدۈم.

ئالدىمدىن چىققان بىر تۇغ،
نوزۇك يارنىڭ ئايغىغى.
كوكۇلگە كەلگەن تۇيغۇ،
ئامراق كوكۇل باغىقى.

نوزۇگۇمنىڭ تۇتۇپ كىلىنگەندىن كېيىن، كۆرە شەھرىدىكى
ئامبالنىڭ ئويىدە تۇرۇپ ئېيتقان قوشىغى

كەپ قالدىم باياۋانغا،
چېڭرىك كەلدى داۋانغا.
ئون ئىككى كۈن بولغاندا،
مەن تۇتۇلدۇم قاۋانغا.

شىسەن مازى①باخشىدۇر،
ئاغچىسى خوپ ياخشىدۇر.
دەرتنى ئېيتىپ يىغلايمىز،
دەردىمىز مۇڭ - ناخشىدۇر.

ئاتامنى مەن سېغىندىم،
ئاكامنى مەن سېغىندىم.
تىرىكمىكىن شۇ ئاتام،
خەۋەر ئۇقماي يىغلىدىم.

ئاكامغا يىتەلمەسمەن،
ئاتامنى كورەلمەسمەن.

① چوقۇر مەنىسىدە.

ئۇگـۇت
Ugut.cn

ئاتامنى كورۈپ ئولسەم،
ھەرگىز ئارمان قىلماسمەن.

ئاكام مۇندا كىلەرمۇ؟
مىنى ئىلىپ كىتەرمۇ؟
بىر خەۋىرى يوق ئۇنىڭ،
قەشقەرگە تىچ يىتەرمۇ؟

نوزۇگۇم موڭغول خوجايىنىنىڭ ئويىدىن چىقىپ كەتكەنچە، 6 ئاي قىچىپ يۈرۈيدۇ. ئۇنىڭ جاڭگاللاردا قىچىپ يۈرۈپ ئىيتقان قوشىغى

ئالتە ئاي ياتتىم خاماندا،
نان پۇشۇردۇم ساماندا.
ئاجىز نوزۇك جاڭگاللاردا،
ئاتام يۈرەر قاياندا؟

سۇلۇن بىرىپ يامۇلغا،
ئەرىز قىپتۇ جاڭجۇڭغا①
جاڭجۇن يايى ئىۋەتتى،
مەندەك ئاجىز خوتۇنغا.

يايى چىقتى تۇتقىلى،
ئەژدىھاردەك يۇتقىلى.
ئونبەش يايى كىلىپتۇ،
نوزۇگۇمنى تۇتقىلى.

ھىچكىم مەندەك بولمىسۇن،
بالالارغا قالمىسۇن!

①ھەربى ئەمەلدار

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى

بىزگە كەلگەن دەرت-ئەلەم،
ھېچ بەندىگە كەلمىسۇن!

ئالتە ئاي بولدى يالغۇزمەن،
قەشقەر يولىنى بىلمەسمەن.
خۇدا مېنى ساقلىسۇن،
سولۇنلارنى كورمەسمەن.

نوزۇگۇمنىڭ دوك يامۇلدا تورۇپ ئېيتقان قوشىغى

ئامبالارنىڭ خاگزىسى،
غۇلجىدا بار فاگزىسى①.
چاقاي دىسەم چېقىلماس،
قولۇمدىكى كويزىسى.

خۇدا بەرگەن غۇنچەمنى،
سولۇن قالماق ئۇزەلمىدى!
خوتۇن قىلماق قەستىمۇ،
قەددىمنى پۇكلەلمىدى!

ئايىغىمدا كىشەن بار،
بوينۇمدا تاختاي تىڭگازە.
ئېلىپ قاچار نوزۇكنى،
بولسا ياخشى خوخەنزە.

يامۇلنىڭ بار ئوگزىسى،
ئونبەش غۇلاچ توغرىسى.
كورسەم ئەسكى كىگىزدۇر،
سولانغانلار موزىسى. ②

---

① ئوي - جايى
② قالپاق

ئۇگۇت Ugut.cn

ئەپيۇن تەرگەن سولانىنىڭ،
تۈگكۈز ئىدى جوزىسى.
ئۇڭ قولىدا داۋزىسى①،
سول قولىدا خوزىسى②.

ئەپيۇن چەككەن جاللاتلار،
دوڭ يامۇلدا تارتىدۇ،
بىر قايقارا، زەي ئۈيدە،
نوزۇگۇم خىنىم ياتىدۇ.

داۋگۇاڭ خاندىن خەت كەلسە،
„نوزۇگۇمنى ئۆلتەر!“ دەپ،
ئەل-جامائەت ئېيتىدۇ:
„جەننەت روھى كوتەر“ دەپ.

مويتۇڭزىدا چاپقاندا،
مەن ئالدىدا ئۆلەرمەن.
موللىلارنىڭ سوزىچە:
”بىھىش يۈزى“ كورەرمەن.

نوزۇگۇمنىڭ زىنداندا ئېيتقان قوشىقى

نوزۇك بىلەك باغلاندى،
ئۆلتۈرگىلى چاغلاندى.
نوزۇگۇم ئۆزى يالغۇز،
شى يامۇلغا سولاندى.

---

① پىچاق
② ئەپيۇن سالىدىغان باڭكا

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىڭى ئادرېسى
ئۇگوت
Ugut.cn

«نوزۇگۇم» دەپ كوپ يىغلاپ،
ئاتام قەشقەردە قالدى.
يالغۇز مىهرىۋان ئاكام،
قالماق ئىچىدە قالدى.

كاشكى كورسەم ئاتامنى،
قالماقتىكى ئاكامنى.
كورمەى ئولۇپ كىتەرمەن،
قەشقەردىكى تاغامنى.

مەن كورمىگەن مومامنى،
مىنى تۇققان ئانامنى.
چاپسان بىرىپ ئولتۇرۇش!
ئۇچ ياشتىكى بالامنى.

يامۇل ماڭا قىيىندۇر،
ئولۇم ۋاقتى يىقىندۇر.
زالىملارنىڭ سورىقى،
پايدىسىز- بىرتىيىندۇر.

ئالدىمدىكى جاللاتلار،
قىلىچىنى ئوينۇتار.
مىنى ئۇشبۇ ئولۇمدىن،
قانداق كىشى ئاجرىتار؟

ئۇگۇت
Ugut.cn

گۈلەمخان قوشىقى

«گۈلەمخان» ۋاقـەسى 1820- يىلدىن 1825-يىلغىچە ئىلى دەرياسى بويىدىكى «ئۇيمان بۇلاق»دىگەن جايدا يۈز بەرگەن. بۇ يەردە بىر كەمبەغەل دىخان بولۇپ، ئۇنىڭ گۈلەمخان ۋە زىلەمخان دىگەن ئىككى ئاچا - سىڭىل قىزى بار ئىكەن.چوڭ قىزى گۈلەمخان تىبخى ئونبەش ياشقا كىرمەي تۇرۇپ،ئۇنى ئەن-گەن چولاق دىگەن بىر قېرى شاڭيۇ مەجبۇرى هالدا ئۆزىنىڭ كىچىك خوتۇنلۇغىغا ئالماقچى بولىدىكەن، لېكىن، جاسارەتلىك گۈلەمخان شاڭيۇنىڭ پوپوزا قىلىشى ۋە ئالداپ بېقىشىغا بوي بەرمەي ، قاتتىق قارشىلىق كورسۇتىدىكەن هەمدە ۋاقىتنىڭ ئوتۇشىگە ئەگىشىپ،ئۆزى ياخشى كورىدىغان بىر يىگىت بىلەن قېچىپ كېتىپ ، زالىم شاڭيۇ ئولگەندىن كېيىن،ئۆز يۇرتى ئۇيـمان بۇلاققا قايتىپ كېلىدىكەن. گۈلەمخان هەققىدىكى قوشاق بىر تارىخى قوشاقلا بولۇپ قالماستىن، بەلكى ئۇيغۇر خەلقىـنىڭ توى قوشاقلىرى سۈپىتىدىمۇ خەلق ئارىسىدا كەڭ تارقالـغان .ئۇنىڭدا، خەلقنىڭ گۈلەمخاننىڭ بەختسىزلىكىگە ئىچ ئاغرىتىپ، زالىم شاڭيۇلارغا نەپرەت بىلدۈرۈش روهى مەدهىـلەنگەن، ئازات زامانغا بولغان ئىنتىزارلىغى ئەكس ئېتىلگەن. بۇ قوشاقلار تارىختىن بۇيان كۈچلۈك تەسىرگە ئىگە بولۇپ كەلمەكتە.

گۈلەمخاننىڭ قوش پوپۈگى،
يەرگە تىگەمدۇ؟
ئونبەش ياشقا كىرمەي تۇرۇپ،
ئەرگە تىگەمدۇ؟

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگانە ئادرېسى
ئۇگۇت
Ugut.cn

كىمنىڭ ـ كىمنى يارتۇتۇشنى،
ھەر كىم بىلمەمدۇ؟
ئۆزى سۆيمەي، مەيلى بولماي،
ئەرگە تېگەمدۇ؟

گۈلەمخاننىڭ تۇرغان يېرى،
ئويمان بولاقتۇر،
گۈلەمخاننى زورلاپ ئالغان،
شاڭيۇ چولاقتۇر.

گۈلەمخاندىن باشقا قىزنى،
قېرى ئالامدۇ؟
گۈلەمخېنىم چولاقلارغا،
زايا بولامدۇ؟

قويلىرىمنى ھەيدىۋەتتىم،
ئويمان بولاققا.
گۈلەمخاننى تۇتۇپ بەردى،
شاڭيۇ چولاققا.

گۈلەمخاننىڭ قوش پوپۇكى،
يەرگە سورۇلدى.
يۈرەكتىكى سېرىق سۇلار،
قانغا ئورۇلدى.

چىقىپ باقسام گۈلەمخېنىم،
تويۇڭ كېلەدۇ.
ساڭامىكىن، ماڭامىكىن،
تەقدىر بىلەدۇ.

ئۇگۇت
Ugut.cn

ئالتە-يەتتە كەپتەرلىرىڭ،
قوندى تېرەككە.
تاۋا توندا ئالتۇن تۇگمە،
پاتتى يۈرەككە.

گۈلەمخاننىڭ كەيگەن ئەگنى،
تاش پېشى سولجۇر .
قېرى بىلەن ياتماڭ ھەرگىز،
ساقىلى سانجۇر.

گۈلەمخېنىم ئۆيدىن بالا،
چېچى ئاز ئىكەن.
گۈلەمخاننى ئالغان شاڭيۇ،
تۆتەك تاز ئىكەن.

قارا كوڭۇل زالىم شاڭيۇ،
ئالدىرىما تېخى.
بوينۇڭدا بار گۈلەمخاننىڭ،
قىزىل تىرنىغى.

راھەت كورۈش زالىملارنىڭ،
ھەققى دىمەڭلا.
ئەلەم تارتىش كەمبەغەلگە،
باقى دىمەڭلا.

ئامان بولساق يوقۇتارمىز،
شاڭيۇ قېرىنى.
سۆيىدىغان زامان كېلەر،
ھەركىم يارىنى.

ئۇگۇت
Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

سادىر پالۋان قوشاقلىرى

سادىر پالۋان ـ ئىلى دىخانلار قوزغىلىڭىنىڭ سەركەردىسى، يالقۇنلۇق خەلق قوشاقچىسى. ئۇ، 1798 ـ يىلى كۇرزىدە هازىرقى غۇلجا ناهىيىسىنىڭ مولتوختىيۈزى يېزىسىدىكى بىر يالاانما دىخان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن.

18 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى چىڭسۇلالىسى پۈتۈن جۇڭگوغا هوكۇمرانلىق قىلىۋاتقان چاغلار بولۇپ، جۇڭگودىكى هەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇشى قاتتىق خانى ـ ۋەيرانچىلىق ئىچىدە قالغان ئىدى. بۇ دەهشەتلىك زۇلۇملارنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ۋە ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ياش سادىرنىڭ قەلبىدە زۇلۇمغا قارشى ئۇچمەنلىك ئوتى يالقۇنلايدۇ. چىڭ سۇلالىسى چىرىكلىرىنىڭ دىخانلارنى ناهەق جازالاشلىرىغا بىر نەچچە قېتىم قارشى چىقىدۇ. مانا شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇنىڭ نامى ئەل ئىچىدە تارقىلىدۇ. شۇنداقلا ئۇ، ئەكسىيەتچى هوكۇمەت تەرىپىدىن گۇمانلىق دەپ سانىلىدۇ. شۇڭا ئۇ، ئۆز يېزىسىدا تۇرالماي، غۇلجىنىڭ قازانچى دىگەن يېرىدە 50 كىشىلىك ئەترەت قۇرىدۇ ۋە ئۇنى 300 كىشىگە تەرەققى قىلدۇرۇپ ئەكسىيەتچى هوكۇمەتكە قارشى قوزغىلاڭنى باشلايدۇ. سادىر پالۋان يېتەكچىلىكىدىكى قوزغىلاڭچىلار 1860 ـ يىلدىن باشلاپ ئىلى ئاشلىق سېكى، چىلپەكزە، بايانداي، كۆرە قاتارلىق كونا قەلئەلەرنى قولغا چۈشۈرۈپ،دىخانلار قوزغىلىڭىدا غەلىبە قازىنىدۇ. سادىر پالۋان 40 يىلدىن ئارتۇق كۆرەش جەريانىدا 13 قېتىم تۈرمىگە تاشلىنىدۇ. لېكىن، بۇ ئېغىر كۈنلەر

ئۇگـۇت
Ugut.cn

تۈنىڭ قەددىـنى پۈكەلمەيدۇ، ئەكسىچە ئۇ، كۈرەش داۋامىدا چىنىقىدۇ، تەدبىرلىك، قاتتىق قوللۇق، ئۆتكۈر باشلامچى بو- لۇپ يېتىشىدۇ.

سادىر پالۋاننىڭ قوشاقلىرىدىن بىز 19 - ئەسىردىكى ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقىنىڭ ئازاپ - ئوقۇبەتلىك تۇر- مۇشى، ئۇلارنىڭ ئارزۇ - ئارمانلىرى ۋە كۈرەشچان ھاياتىنى رۇشەن كورىۋالالايمىز.

سادىر پالۋاننىڭ ياموُلدىن قېچىپ چىققان ۋاقىتلىرىدا ئېيتقان قوشىقى

ياموُلغا چۈشۈپ قالدىم،
چۈسا بىلەن پىتلارغا.
ۋاڭزى «پۇل» دەپ ھەيدەيدۇ،
ئۇلگۇرمەيدۇ ئىتلارغا.

ۋاڭزى ئالسالا دەيدۇ،
ۋاڭزىغا نىمە لازىم؟
ار خالتا ئىۋەتىپتۇ،
ياموُلدا يېتىپ تازىم.

ياموُلدا تولا يېتىپ،
چىچىم بىر قۇچاق بولدى.
مەن ياموُلنى تەشكەندە،
قوۋۇرغام پىچاق بولدى.

ياموُلنى تېشىپ قويۇپ،
ئىككى چىقتىم تالاغا.
مېنى باققان بەش يايى،
ئەندى قالدى بالاغا.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېگى ئادرېسى
ئۇگۇت
Ugut.cn

ياۋمۇلدىن قاچقان ۋاختا،
قازانچى① بىلەن قاچقان.
چىرىكلەر قوغلاپ كەلسە،
قار كېچىپ داۋان ئاشقان.

ياۋمۇلدىن قېچىپ چىقىپ،
تاغلارنى ماكان ئەتتىم.
قوساق ئېچى ياماڭكەن،
شالۋۇرنى② كاۋاپ ئەتتىم.

شالۋۇرنى كاۋاپ ئەتسەم،
بىر تاتلىق يېغىر بولدى.
تاغلاردا قېچىپ يۈرۈپ،
ئاتلىرىم يېغىر بولدى.

ئېگىز تاغنىڭ قارغىيى،
قىشلىغى شالاڭ ئوخشاش.
ھەمرىيىمنى③ يەي دىسەم،
ئوزەمنىڭ بالام ئوخشاش.

ياۋمۇلدىن چىققان كۈنى،
يولداش بىلەن ئېيىشتىم.
قوغلاپ چىققان چىرىك بىلەن،
ئۈچ كۈنگىچە ئېتىشتىم.

① جاي ئىسمى.
② لېۋە ئىشتان
①مىنگەن ئېتىم

ئۇگۇت Ugut.cn

مەن بىلمەس نە يامۇل بار،
بولدى يۈرۈگۈم پارە.
بالا كەلسە بېشىمغا،
تارتماسقا نىمە چارە؟

مەن يامۇلدىن قاچقاندا،
بىر مانجۇ بىلەن قاچقان.
سالاسۇنغا سولاپ قويسا،
قۇلۇپ تولغاپ، ئىشىك ئاچقان.

يامۇلدىن قېچىپ چىقىپ،
بەش كۈن ماڭدىم پىيادە.
بىر موڭغۇل ماڭغىن دەيدۇ،
دولەت بەرسۇن زىيادە.

يامۇلدىن قاچقان كۈنى،
ياتقان يېرىم يان بۇلاق.①
خۇدا يىمىدىن تىلەيمەن،
ماڭا بەرسۇن بىر ئۇلاق.

يامۇلدىن قېچىپ چىقىپ،
ئاغامچا تېپىپ ئالدىم.
مەنمىنگەن ئالا ئاتنى،
ئۇن سەرگە سېتىپ ئالدىم.

يامۇلدىن قاچار چاغدا،
لوسىشى ئامال تاپتى.
سىپىلنى تېشىپ قويۇپ،
توشۇككە چاپان ياپتى.

① جاي ئىسمى.

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگانە ئادرېسى

يامۇلدىن قېچىپ چىقىپ،
ئون كۈن ماڭدىم پىيادە.
تۇتامدۇ، تۇتىلامدۇ؟
بۇيرۇق بىلەن ئىرادە .

يامۇلدىن قېچىپ چىقىپ،
خىيال كىردى بېشىمغا.
پىچاق، چاقمىغىم خالتا،
شاۋانخان قاياشىمغا.

يامۇلنىڭ ياغاچلىرى،
ئىگىز قارىغاي چەڭزە.
سادىر دېگەن خوخەنزە،
قولىدا قىلىچ، نەيزە.

يامۇلنىڭ ياغاچلىرى
قىزىل سىردا سىرلاغلىق.
مېنى باققان بەش يايى،
ئۈرۈمچىدە سولاغلىق.

يامۇلنىڭ ياغاچلىرى،
ئىگىز قارىغاي چەڭزە،
يامۇلدىن قېچىپ چىققان
سادىر ئۆزى خوخەنزە.

يامۇلنىڭ ياغاچلىرى،
ئالا-ئالا ئالىماچ.
مەن يامۇلدا ياتقاندا،
بالىلار قالدى يالىڭاچ.

سادىر بىر ئوغۇل بالا،
ياۋان يەرنى خالايدۇ.
بىر يامبۇ بېرىپ قويسام،
ئۇلتۇرمەيدۇ، پالايدۇ.

سادىر پالۋاننىڭ بېشىدىن كەچۈرگەن دەرت-ئەلەملەرنى يادىغا كەلتۈرۈپ ئېيتقان قوشىقى

سادىر دەپ ئېتىم يامان،
ئونبەش ياشتا ئاتالغان.
دەسلەپتە تۇتۇلغاندا،
قومۇل خانغا پالانغان.

سادىرنى تۇتۇپ بەرگەن
ئاق جاڭزىدىكى شاڭيۇ.
جان باقماق ئۈچۈن ساتتىم
قۇمۇل شەھرىدە ياڭيو.

تەلكىنىڭ تېغى دەيدۇ،
بۇ ياتار ماكانىمدۇر.
نىمە قىلساڭ قىل شەنگەن،
بۇسىنىڭ زامانىڭدۇر!

سادىرمەنۇ- سادىرمەن،
سادىر بولماي كىمدۇرمەن.
تاغ يولىنى سورىساڭ،
بىرنى قويماي بىلۈرمەن.

يوللاردا كېتىپ بېرىپ،
قاتتىق نېنىمنى يېدىم.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com
ئۇگۇت Ugut.cn

بىر مانجۇ سوراپ ئىدى،
مەن ئۇزۇم خەنبىن①دىدىم.

سادىرنىڭ مىنگەن ئېتى،
ساغرىسىدا ئالىسى.
ئىلىدا خوتۇن قالدى،
قۇچىغىدا بالىسى.

چىرىك چىقتى يېپىلىپ،
سادىر ئاتتى پېتىنىپ.
دالىدىكى قارا تاش،
جۇۋامنى ئالدى يېپىنىپ.

قوغلاپ چىققان چىرىكنىڭ،
مىنگەن ئاتلىرى قاشقا.
چىرىك ئاتىدۇ تاشقا،
سادىر ئاتىدۇ باشقا.

لاتىدىن „پوپۈش“ تىكسە،
كورمىگەنلەر „خەي“ دەيدۇ.
سادىرنىڭ ئۈنى چىقسا،
چىرىك قورقۇپ „ھەي“ دەيدۇ.

چوڭ يولدا كېتىپ بارسام،
بىر چىرىك „مەكە“ دەيدۇ.
باشقا تارتىپ بىر سالسام،
„بولدى ماڭ، كېتە“ دەيدۇ.

① خەنزۇ ئەسكىرى مەنىسىدە

ئۈگۈت Ugut.cn

ئىسست، ئۆمرۈم ئۆتۈپ كەتتى،
زەي زىندانداـسولاقتا.
ھىچبىر راھەت كورمۈدۈم،
ئەلەم تارتىپ قاماقتا.

ئايلىنىپ تولا يۈرۈپ،
خويما زىرىكتىم شەدىن.
خۇدايىم ئايرىمىسۇن،
„قازانچى" دىگەن يەردىن.

„قازانچى" دىگەن يەرنى،
چىرىكلەر تاپالمايدۇ.
يىراقتىن قاراپ تۇرسام،
بىر دوڭدىن ئاشالمايدۇ.

سادىر ياتقان كاماغا،
ئۇچار قانات كىرمەيدۇ.
مەن بۇ يەردە يۈرىمەن،
باللىرىم نىمە يەيدۇ؟

ئات مىنىدىم كورەڭ قاشقا ،
سەكرەتتىم تاشتىنـتاشقا .
چىرىك ئاتىدۇ تاشقا .
سادىر ئاتىدۇ باشقا .

قار كىچىپ تولا مېڭىپ ،
ئۇتۇگۈمنى ھول قىلدىم .
تاشقا مالخاي كەيگۈزۈپ ،
چىرىكلەرنى گول قىلدىم .

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگى ئادرېسى
ئۈگۈت
Ugut.cn

چىرىك قاچتى ئىلىغا،
ئېتىپ چۇشۇردۇم بىلىغا.
سەكرەپ چۈشۈپ ئېتىمدىن،
نەيزە تىقتىم گېلىغا.

ئىزدەشكە پۇرسەت بەرمەي،
زالىم قامچىلىق چىققان.
بۇ دەرتلەرگە چىدىماي،
سادىر ئاتلىنىپ چىققان.

مېنى تۇتىمەن دىگەن،
سەن تاغلىق، قارا تاغلىق.
مېنى سەن تۇتالمايسەن،
تۇغۇل بالىمەن قاكۇرۇق.

ئاق بوز ئېتىم ئامانمۇ؟
كوك بوز ئېتىم ئامانمۇ؟
چىرىكلەرنى ئۇلتۇرگەن
سادىر ئۆزى يامانمۇ؟

بالىلىرىم يىتىم قالدى،
قىچقارسام ئۈنۈم يەتمەس.
قورقماس غەيرىتىم باردۇر،
ئۇل ئۇچۇن بېشىم كەتمەس.

سادىر پالۋاننىڭ ئەل-يۇرتىنى، بالا-چاقىسىنى
سېغىنىپ ئېيتقان قوشىقى

ئانىسىدىن يىتىم قالغان،
ئانىسىدىن يىتىم قالغان،

ئۇگـۇت
Ugut.cn

يېتىم قالغاندا مەن ئالغان ،
ھەمدە ئاتلىق ئامان بارمۇ ؟

ئاق بوز ئىپتىم ئاچ قالدى ،
بىر ئىپتەك سامان بارمۇ ؟
ئاغزىمغا ئىلىم سالغان ،
داموللام ئامان بارمۇ ؟

ئاق بوز ئاتقا نان بەرگەن ،
توروق ئاتقا چوپ بەرگەن ،
سادىر ئۈچۈن جان بەرگەن ،
ھەمدە ئاتلىق ئامان بارمۇ ؟

مېھمانلار كىلىپ چۈشكەن ،
چىراقلار يېنىپ ئۆچكەن،
غەمكىن كوڭلۈمنى يەشكەن،
سارىيىم ئامان بارمۇ ؟

ئۆيۈمنىڭ توردە يېتىپ،
ساچقاننى ماراپ ياتقان،
كالا گوشنى تەڭ يېگەن،
موشۈكلىرىم ئامان بارمۇ؟

بوسوغامنى بىسىپ ياتقان،
كېچە-كۈندۈز قاۋاپ ياتقان،
جاپايىمنى تولا تارتقان،
بوينىاقلىرىم ئامان بارمۇ؟

چوڭ ئاكامنىڭ باللىرى،
مىنى كىچىك دادام دەيدۇ.

ئۇگۇت
Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

مېنى كىچىك دادام دېگەن،
قۇلۇنلىرىم ئامان بارمۇ؟

ئالتىنچى ئاينىڭ ۋاقتىدا،
مىۋە - چىۋە پىشىدۇ.
ئۈزۈپ يېمەي ئۈزى چۈشكەن،
ئالما، ئۈرۈك ئامان بارمۇ؟

چوڭ كۆرەڭنىڭ يولىدا،
ئالدىم ھېمىدەمگە يېپىلىم.
بەش بالامنىڭ ئىچىدە،
ئەڭ كىچىگى مەمەت ئىبلىم.

رۇشەنگۈل دەپ بالام بار،
دادا دەيدۇ ھەجەپ تاتلىق.
بەش بالامنىڭ ئىچىدە،
كىچىگى دەنىخان ئاتلىق.

بەش بالامنىڭ ئىچىدە،
چوڭى «يەننامە» ئوقۇيدۇ.
مېنى مويتوكزىدا چاپسا،
تېنىمنى قاغا چوقۇيدۇ.

ئۈرۈمچىگە پالاندىم،
ھېمىدە توقاچ ياققىن.
بەش بالام يېتىم قالدى،
تېنەتمەي ئوبدان باققىن.

سادىر دەپ ئېتىم قالدى،
داڭزىدا خېتىم قالدى.

بايانداي ئۆرۈشى ھەققىدە

1851- يىلى يانۋاردا، خۇڭشيۇچۈەن رەھبەرلىك قىلغان تەيپىڭ-تيەنگو قوزغىلىڭى گۇاڭشى ئۆلكىسىنىڭ سەيجىڭسەن رايونى جىنتيەن يېزىسىدا كۆتۈرۈلۈپ، 2 يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە 8 ئۆلكىگە تارىلىپ، ناھايىتى زور تەسىر پەيدا قىلدى. قوزغىلاڭچى قوشۇن نەنجىڭنى پايتەخت قىلىپ، 14 يىل چىڭ سۇلالىسىگە قارشى ئىنقىلاۋىي ھاكىمىيەتنى تۇتۇپ تۇردى. لېكىن، چىرىپ كەتكەن چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى جاھانگىرلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ يەرلىك مىللىتارىستلاردىن زېڭگوفەن، ژىڭ گوچۈەن، لى خوڭجاڭ، زوزوڭتاڭ قاتارلىقلارنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ، بۇ دىخانلار قوزغىلىڭىنى مەغلۇپ قىلدى. چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى تەيپىڭ تيەنگونى باستۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، شەندوڭدىكى نەنداڭ، غەربىي شىمالدىكى خۇيزۇلار قوزغىلاڭلىرىنى بېسىقتۇرۇپ ئاندىن شىنجاڭغا ئىلگىرىلىگەن ئىدى.

خېتىمنى ئوقۇپ باقساڭ،
بەش بالام يېتىم قالدى.

كۆرە يولىدا يۈرۈپ،
مەيەك سۇندىمۇ شەگگەن؟
سادىرنى تۇتۇپ بېرىپ،
كوڭلۇڭ تىندىمۇ شەگگەن؟

بۇگۈن كۈنگە پەيشەنبە،
كەل، مەيىنى قوش ئەندى.
ئۆرۈمچىگە پالاندىم،
ئەل - ئاغىنە خوش ئەندى!

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com

شىنجاڭنىڭ ئىلى رايونىدىكى قوزغىلاڭ ۋە بۇ قوزغىلاڭ نەتى-
جىسىدە قۇرۇلغان «ئىلى سۇلتانلىقى» ئەنەشۇ تەيپىڭ - تيەنگو
ئىنقىلاۋىنىڭ يېڭى تارىخى شارائىتتىكى داۋامىدۇر. باياندا-
دىكى قوزغىلاڭ چىرىكلەشكەن چىڭ سۇلالىسى ھوكۇمرانلىغىغا
قارشى ئېلىپ بېرىلغان بىر قېتىملىق دىخانلار ئىنقىلاۋىسي
بولدى.

چىڭ سۇلالىسى جوڭغارلارنى تىنجىتىپ، ئۇزۇن ئۇتمەي
شىنجاڭدا ئەسكەر تۇرغۇزدى. ئىلى رايونىدا جاڭجۇن مەھكىمى-
سى قۇرۇپ، يۇز مىڭغا يېقىن چىرىك توختاتتى. بىر قىسىم
يۇقۇرى قاتلام ئەكسىيەتچىلەر يەرلىك فىئوداللار بىلەن
بىرلىشىپ، خەلقنى تالان- تاراج قىلدى. باج -سېلىقلار
كونىسىنىڭ ئۇستىگە يېڭىسى چاپلىنىپ تۇردى. ئەمگەكچى
خەلق ھالاكەت گىرداۋىغا كېلىپ قالدى. ئىلى ئاسمىنىنى
قاپ-قارا بۇلۇتلار قاپلىۋالغان ئەنە شۇنداق شارائىتتا، 1864-
يىلى ئىلىدىكى ئۇيغۇرلار ۋە باشقا مىللەت ئەمگەكچىلىرى
قوللىرىغا تومۇر توقماق ئېلىپ، يەرلىك فىئودال- ئەمەلدار-
لارغا قارشى جەڭگە ئاتلىنىدۇ. ئەكسىيەتچي ھوكۇمەتنىڭ ئەمەل-
دار ۋە ئەسكەرلىرى باياندايۋە كۇرە سېپىللىرىغا بېكىنىدۇ.
سادىر پالۋان باشچىلىغىدىكى قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئالدىدا تۇرغان
مۇھىم ۋەزىپىلەرنىڭ بىرسى ئىلىدىكى ئەكسىيەتچى ھوكۇمران-
لارنىڭ مەمۇرىي ۋە ھەربى مەركىزى بولغان باياندايسېپىلىنى
ئېلىش ئىدى. بىراق، سېپىل ناھايىتى مۇستەھكەم بولغىنى
ئۇچۇن قوزغىلاڭچىلار دەرھال سېپىل ئىچىگە بوسۇپ كىرەلمەيدۇ.
قوزغىلاڭچىلار بۇ ھەقتە كوپ باش قاتۇرىدۇ. ئۇلار باياندايي
سېپىلىغا ئىككى قېتىم ھۇجۇم قىلىدۇ. سېپىل ئاستىغا لەخمە
كولاپ، دورا كومۇپ سېپىلنى پارتلىتىپ، ئومۇمى ھۇجۇمغا ئەپلىك

ئۇگۇت
Ugut.cn

ۋە داغدام يول ئاچىدۇ. ئاندىن قوزغۇلاڭچىلار سىپىلغا بېسىپ كىرىپ ئەمەلدار ۋە ئەسكەرلەرنى مەغلۇپ قىلىپ غەلىبىنى قولغا كەلتۈرىدۇ. بۇ قوشاق تارىختا بولۇپ ئۆتكەن ئەنە شۇ باياندايى ئۆرۈشى ھەققىدە توقۇلغان.

جاڭجۇن دىگەن ئىپلاسنىڭ ،
زۇلۇمىغا چىدىماي ؛
چىقتى خەلق سىپىلغا ،
غەزەپلىنىپ توختىماي.

قورقۇپ جاڭجۇن ئالۋاستى ،
كىردى سىپىل ئىچىگە .
مەھكەم ئىكەن سىپىلى ،
يەتمىدۇق ھىچ ئېپىگە .

قورشاپ تۇرغان خالايىق ،
ئۆزگەرتمىدى كېپىنى .
شۇ سىپىلغا كىرىشنىڭ ،
قىلماق بولدى ئېپىنى .

جاپا چەككەن يارەنلەر،
پىدا قىلدى جېنىنى .
دارۋازىغا ئوت قويسا ،
تاقىۋالدى ئىچىنى .

قالدى ھەممە قايغۇرۇپ ،
ئويلاپ ، چايقاپ بېشىنى .
چىقىپ سادىر پالۋان ،
قولغا ئالدى تېشىشنى .

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com
ئۇگۇت Ugut.cn

كولاپ سېپىل تېگىنى ،
كومدى كوپلەپ دورىنى .
پىلتا بىلەن ئوت ياقتى ،
قىلىپ ئوبدان ئىپىنى .

گۇمبۇرلىگەن ئۇن بىلەن ،
ۋەيران بولدى سېپىلى .
غېمىنى يەپ جاڭجۇننىڭ ،
هودۇقۇشتى چېرىگى .

شۇندا خەلق يۈگۈردى ،
ئاندا قاتتىق جەڭ بولدى .
تەييارتاپلار ئولۇگى ،
سېپىل بىلەن تەڭ بولدى .

جاڭجۇن باشلىق چوڭلىرى ،
توت ئىشىككە يۈگۈردى .
ئۇزىنى ئوزى باشلاپ ،
ئولۇمگە ئۇلگۇردى .

شۇكۇنىلا خالايىق ،
دۇشمەنلەرنى چېپىشتى .
غەزەپ بىلەن گېلىغا ،
نەيزىلەرنى تىقىشتى .

تالقان يىگەن خەلقلەر ،
نىمەتلەرگە يېتىشتى .
ئازات بولۇپ زۇلۇمدىن ،
مۇڭلىرىنى ئېيتىشتى .

ئۈگۈت Ugut.cn

مايىمخان قوشىقى

1864-يىلىدىن 1871-يىلىغىچە بولغان مەزگىللەردە ئۇيغۇر خەلقى مەنچىڭ هۆكۈمرانلار سىنىپىنىڭ پارىخور ئەمەلدارلىرى ۋە ئۆز مىللىتى ئىچىدىكى زېمىندار، جازانىخور، بەگ، بوجاڭلارنىڭ زۇلۇمىدىن تولىمۇ ئېزىلدى، كېچە-كۈندۈز باي، ئەمەلدارلارغا ئىشلەپ قوساقلىرىنى باقالماي قالدى. ئېغىر ئالۋاڭ-سېلىقلار دەستىدىن خەلق قاڭغىر قاخشىدى، ئۇلار زۇلۇمغا قارشى كۆتۈرۈلۈش قىلسا، ئەزىز باشلىرى كېسىلدى. مايىمخان ئەنە شۇ چاغدا زۇلۇمغا قارشى كۆتۈرۈلگەن خەلق ئارىسىدىن چىققان بىر قەھرىمان بولۇپ، ئۇنى ئۇزۇۋاقىتدىكى ئەكسىيەتچى هۆكۈمەت قىلىچ بىلەن چېپىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن.

بۇ قوشاق-ئۇيغۇر خەلقىنىڭ شانلىق تارىخىدا پارلاق نۇر چېچىپ تۇرغان ئۇلۇغ قەھرىمانلار ئۆتكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ ئەركىنلىك ئۈچۈن بەل باغلاپ، زۇلۇمغا قارشى باتۇرلارچە كۈرەش قىلغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئېقىتقان ئىسسىق قانلىرى چوقۇم بۈگۈنكىدەك هەقىقى خەلق ئازاتلىقىنى ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بەرگەن.

زىندان ئېمى ئېگىز تام،
ئۇنىڭ ئىچى گورۇستان.
ئەرەنلىككە بەل باغلاپ،
شېھىت ئۆلگەن مايىمخان.

مايىمخان ئۆزى ئوبدان،
بەزىدە خۇيى يامان.
ئۇنىڭ جېنىنى ئالدى،
قان ئىچەر قارا زامان.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
ئۇگۇت Ugut.cn

خان خوجامنىڭ بوز ئېتى ،
دەريالاردا ئۈزەمدۇ ؟
مايىمخاندەك باتۇرنى ،
دارىن ئوبدان كورەمدۇ ؟

ئاتا بولغىنىڭ قېنى !
ئانا بولغىنىڭ قېنى !
قىلىچ بىلەن چاپقاندا ،
تىلەپ ئالغىنىڭ قېنى ؟

ئالدىمىزدا تورت مانجۇ ،
قىلىچىنى ئويناتتى .
هېكىم بەگ بولاپ بەرسە ،
ئولتۇرمەيتتى، پالايتتى .

تۇرپانىڭ يولى قۇملۇق ،
ئوتۇپ بولغىلى بولماس .
ئاتىمىش يامبۇنى ئېلىپ ،
بىكار تۇرغىلى بولماس .

ئاتمىش يامبۇنى ئېلىپ،
دارىن ئامبال تويامدۇ؟
مايىمخاننى ئولتوردى،
خۇنى ئۇنى قويامدۇ؟

كونا شەھەردە ئاق تېرەك،
يېڭى شەھەردە كوك تېرەك.
ئەل جامائەت ئىشىغا،
مايىمخاندەك ياش كېرەك.

گۈلباغ سۈپەت قەشقەردەك،
يېڭى سوققان شەھەر بارمۇ؟
مايىمخان شېھت بولدى،
ئاڭا ئوخشاش ئەر بارمۇ؟

كۆچ - كۆچ قوشىقى

چار پادىشا ھۆكۈمىتى تەسىر دائىرىسىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن1871-يىلى 6-،7- ئايلاردا ئەسكەر ئەۋەتىپ، ئىلىمىز نىڭ ئىلى رايونىنى ئىشغال قىلىۋالدى. چاررۇسىنىڭ ئىلىغا بېسىپ كىرگەن چاغدىكى « ۋەدىسى » بويىچە، ئىلىدىن ئەڭ كېيىن بولغاندىمۇ 1876-يىلىنىڭ ئاخىرىدا چېكىنىپ چىقىپ، ئىلىنى ئېلىمىزگە تاپشۇرۇپ بېرىش كېرەك ئىدى. 1878-يىلى مەنچىڭ ھۆكۈمىتى زوڭخۇنى پېتىربورگغا تۈنجى قېتىم چار پادىشا ھۆكۈمىتى بىلەن ئىلىنى قايتۇرۇۋېلىش مەسىلىسى ئۈستىدە تەنپەن ئېلىپ بېرىشقا ئەۋەتتى.1881-يىلى 2- ئاينىڭ ئاخىرىدا پېتەربورگدا ئىلىنى قايتۇرۇۋېلىش ھەققىدىكى«ئۆزگەرتىلگەن شەرتنامە» تۈزۈلدى. بۇ شەرتنامىدا « چار- روسىيە تېكەس دەرياسى ۋادىسىدىكى جايلارنى ۋە ئىلىدىكى 9 شەھەرنى جۇڭگوغا قايتۇردۇ. لېكىن ئىلىنىڭ غەربىي تەرىپىدىكى قورغاس دەرياسىنىڭ غەربىدىكى رايونلىرىنى ئېلىپ قالدۇ؛ قەشقەر ۋە تارباغاتايدىكى جۇڭگو- روسىيە چېگرىسى ئايرىم تەكشۈرۈپ بەلگىلىنىدۇ. مەنچىڭ

ھۆكۈمىتى روسىيە ئارمىيىسىنىڭ ئىلىنى ئاتالمىش «ۋاكالىتەن ساقلاش» خىراجىتىنى 9 مىليون رۇبلىغا كۆپەيتىشكە قوشۇلىدۇ، روسىيە جۇڭگو - روسىيە ئارىسىدىكى بۇرۇنقى شەرتنامىلارغا ئاساسەن ئىلى، تارباغاتاي، قەشقەر قاتارلىق جايلاردا كونسۇلخانا، سودا ئورۇنلىرى قۇرغاندىن تاشقىرى يەنە جايۇگۇەن، تۇرپانلاردىمۇ كونسۇل ئورۇنلاشتۇرىدۇ» دېيىلگەن.

ئىلى چاررۇسىيەنىڭ قولىدىن قايتۇرۇپ ئېلىنغاندىن كېيىن، خەلق ئىككى تەرەپلىمە زۇلۇم ۋە بېسىمغا ئۇچرىدى. بىرى، چاررۇسىيە جاھانگىرلىكىنىڭ ئالداش، تەھدىت سېلىش، پوپوزا قىلىشى بولدى؛ يەنە بىرى، مەنچىڭ سۇلالىسى قوزغۇلاڭ كۆتەرگەن خەلقتىن دەھشەتلىك ئۆچ ئالدى. شۇنىڭ بىلەن ئىلىدىكى ئۇيغۇرلاردىن 56 مىڭ ئۆيلۈك، خۇيزۇلاردىن 12 مىڭ ئۆيلۈك خەلق مەجبۇرى ھالدا سوۋېت زېمىنلىرىغا كۆچۈرۈلدى. كۆچۈشكە ئۇنىمىغانلار دەھشەتلىك ئۇرۇپ دۇمبالاندى. كۆچۈرۈلگەنلەر روسىيىگە كىرگەندىن كېيىن قۇللارچە مۇئامىلىگە ئۇچرىدى. بۇ قوشاقتا چاررۇسىيىنىڭ ئەنە شۇ جىنايىتى پاش قىلىنىپ، خەلقنىڭ جاھانگىرلارغا بولغان قاتتىق ئۆچمەنلىكى ۋە غەزەپ-نەپرىتى ئىپادىلەنگەن. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆز ئانا يۇرتى، ئۇرۇق-تۇغقانلىرى ۋە يۇرتداشلىرىنى چوڭقۇر سېغىنىش ھېسسىياتى سۈرەتلەنگەن.

ئاق پادىشا لەشكىرى،
ئالتۇن كولاپ، تاش كەستى.
دىخانلارنى «كۆچ-كۆچ» دەپ،
قىلىچ بىلەن باش كەستى.

«ئالمۇتىغا كوچ» دەيدۇ،
بارارىيېرىمىز قۇملۇق.
راس گېپىنى ئېيتمايدۇ،
كوزى كوك، بېشى يۇڭلۇق.

بۇ يولدا تولا مېڭىپ،
پۇتۇم قاپىرىپ كەتتى.
ھارۋۇغا چۇشەي دېسەم،
ھوكۇز ئالدىراپ كەتتى.

بۇ يولدا تولا ماڭدىم،
بۇ يول مېنىڭ يولدۇشۇم.
ھېرىپ-ئېچىپ كەلگەندە،
سۇ بەردى بىر قولدوشۇم.

ئىلى يولىدا تاللار،
ھەر تاللاردا مارجانلار.
خەقنىڭ شەھرىدە ئىشلەپ،
ئۇپراپ كەتتى بۇ جانلار.

خۇيمۇ خار بولۇپ كەتتۇق،
ياقا يۇرتلاردا ئىشلەپ.
يار خالتا ئەۋەتىپتۇ،
«يىسۇن» دەپ توقاچ چىشلەپ.

چىلەك - چىلەك دەيدىكەن،
ماختىغىچىلىك يوق چىلەك.
كەلگىچە ياياق كەلدۇق،
ئەتۇر ئىكەن بۇ پەلەك.

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى

چوللەرگە چىقىپ كەتسەك،
چولنىڭ بورىسى باردۇر.
كوچ ـ كوچ بولغان ئەللەرنىڭ،
قىبرى-چۇرىسى باردۇر.

كوچمەن بولغان ئادەملەر،
قىلۋىگە قاراپ ماڭدى.
كوچمەي قالغان ئادەملەر،
زالىم قولىدا قالدى.

ئوسەككە بارارمىز دەپ،
ئوسەككىچى خىيال قىلدى.
ياركەنت دىگەن يەرلەرگە،
كوچۈپ بارغانلار بولدى.

ياركەنت دىگەن يەرلەردە،
قارا ياغاچ كوپ ئىكەن.
غېرىپلىق ئەسەر قىلسا،
خەق دەرتلىك بولار ئىكەن.

كەتمەيمىز دىگەن بىلەن،
بۇ ئىشقا نىمە چارە.
غۇلجىنى بىسىپ ئالدى،
دىلىمىز سۇنۇق پارە.

ئوسەككە بارارمىز دەپ،
ئەسكى تام ئارا ياتتۇق.
ئوي ـ جايىمىز پۇتكىچە،
مۇشەققەت-ئەلەم تارتتۇق.

مىلىڭجاپا بىلەن سالغان،
قالدى باغۇ ـ بوستانلار.
يۇرتىمىزدىن ئايرىلىپ،
دىلدا قالدى ئارمانلار.

زالىم بەگلەر يول بەرمەس،
يول ئۈستىدە تۇرغۇزماس.
باشقا قاتتىق مۇڭ چۈشتى،
بەشخۇلىقتىن يەر تەگمەس.

سارى جاز قوشىقى

چار پادىشا هوكۇمىتى ئىلىنى بېسىۋالغان مەزگىلدە، ئىلىدىكى ئۇيغۇر، خۇيزۇ دىخانلىرى ۋە قول ـ هۇنەرۋەن، كاسىپلارنى مەجبۇرى هالدا سوۋېتنىڭ قارا قول، تالغىر، چىلەك، ئالمۇتا قاتارلىق جايلىرىغا كوچۇرگەن.

سارى جاز ـ ئالمۇتاغا قاراشلىق بىر كىچىك ناهىيە بولۇپ، كوچمەنچى خەلقنىڭ بىر قىسمى مۇشۇ جايغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان. ئەينى يىللاردا توقۇلغان بۇ قوشاقتا كوچمەنچى خەلقنىڭ سارى جازغا يېتىپ بارغاندا، بېشىدىن كوچۇرگەن ئېغىر كۈنلىرى ۋە تارتقان دەرت ـ ئەلەملىرى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

سارى جازغا يەتكەندە،
چوپ قالىدۇق ئوچاقتا.
دارىن①بىزنى پالايدۇ،
خەت كەلمەيدۇ بۇچاققا.

---

① ئەمەلدار, مەنسەپدە

ئۇگۇت Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ پىگى ئادرىسى

كۆرەدىن چىققان ھارۋا،
يان بولاقتا ياماشتى.
مەن يۇرتۇمغا قارىسام،
يىغا ماڭا ياماشتى.

ئاخشىمى قاراڭغۇدا،
غىجەك سوقىمىز تاك ـ تاك.
نىمە تاپىمەن دەيسەن،
مەخپىيد شاڭ بىگى ـ پاختەك.

توقلەك بىلەن شاكىر،
بىر كىيىك ئېتىپ كەلدى.
سارى جاز دىگەن يەرگە،
تومۇر شا يېتىپ كەلدى.

جىڭلاپ بەرگەن ئۇنىدىن،
ئېتىپ ئىچىمىز ئاشنى.
بۇيرۇسا كورەرمىزمۇ
ئاتا ـ ئانا، قېرىنداشنى؟

پالۋاننىڭ مىنگەن ئېتى
ياتقان يەردە ئېغىنار.
بىچارە شۇ پالۋانلار،
بالىلىرىنى سېغىنار.

ئۇگۇت
Ugut.cn

ئالمخان ھەققىدە

بۇ ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىدا ناخشا سۈپىتىدە كەڭ تارقالغان قوشاقلارنىڭ بىرى بولۇپ، ئەسلىدە خەلق قىزىقچىسى موللا زەيدىن تەرىپىدىن توقۇلغان. تۇرپان لوكچۇندىكى ئەپىردۇن ۋاڭ ئەينى ۋاقىتلاردا مەنسۇۋى ئۇسۇپ، قەشقەرگىمۇ ۋاڭ بولغان.ئۇ، بۇ مەزگىللەردە موللا زەيدىننى ئۆز يېنىدا بىللە ئېلىپ يۈرۈپ، ئۇنى ئوردا خىزمىتىگە قويغان. مۇشۇنداق سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن موللا زەيدىنگە ئۆز سۆيگىنى بىلەن بالا دۇرراق توي قىلىش ئىمكانىيىتى بولماي، كوپ يىللار ئۆتۈپ كەتكەن. ئۇ پەقەت 30 ياشقا كىرگەن ۋاقىتلىرىدىلا ئالمخان بىلەن توي قىلىشقا موھلەت بېرىلگەن . بۇ قوشاقنى ئۇ ، ئالمخان بىلەن توي قىلىشتىن بۇرۇن ، يەنى ئالمخاننىڭ دەرت-پىراقىدا كويۈپ يۈرگەن چاغلىرىدا ئېيتقان.

كورمىگەنلەر ئېيتىدۇ،
ئالمخان قانداق نىمە؟
ئاغزى ئويماق، بېلى زىلۋا،
قېشى قارا بىر نىمە.

ئالمخاننىڭ بېغىدا،
ئۈچ تۈپ ئۈزۈم --- قاشقىرى*.
ئالمخانغا سەپ سېلىڭلار،
قاپ - قارادۇر قاشلىرى.

ئالمخاننىڭ بېغى بار،
گۈل شېخىدا چېكى بار.

* ئەسلى نۇسخىسىدا خاتا ھالدا "ئۆچتۈپ ئانارى - قەشقىرى" دېيىلگەن بولۇپ، ئەمىلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس. تۇرپاندا "قاشقىرى" دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل ئۈزۈم سورتى بولۇپ، ئۇ يۇمىلاق (شارسىمان)، يوغان، ئۇرۇقلۇق بولىدۇ. بۇ سورت ئەسلى قەشقەردىن ئەپكەلىنگەن بولۇشى مۇمكىن. **(ئىلھام نىزام)**

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورپىكتى
ئۇگۇت Ugut.cn

ئالمىخانىغا سەپ سېلىشقىلار،
ئۇلۇك قېشىدا مېنىڭمۇ بار.

ئالمىخانىنىڭ يوللىرى،
ئۈچ يۈز ئاتمىش كۈن يولى.
ئالمىخانىغا تولا قاتناپ،
تېشىلدى كەشىنىڭ چەملىرى.

ۋاي - ۋاي جېنىم، ئالمىخانەي،
قايسى باغنىڭ گۈلىسە - نەي؟

سېيىت نوچى قوشاقلىرى

سېيىت نوچى- ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىغا كەڭ تارقالغان بىر خەلق داستانى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، سېيىت نوچى 19- ئەسىردە قەشقەر شەھىرىدە ئۆتكەن. 1911 - يىلدىكى شىنخەي ئىنقىلاۋىنىڭ تەسىرى بىلەن ئۈرۈمچى، غۇلجا شەھەرلىرىدە خەلق قوزغۇلاڭلىرى كۆتۈرۈلگەن. ئۇ، مەنچىڭ خاندانلىقىنىڭ دەھشەتلىك زۇلمىغا قارشى قوزغۇلغان ئاممىۋى خاراكتېرلىك تەشكىلات "گېلاۋخۇي" نىڭ تۈرلۈك سىياسى، ئىجتىمائى تەشەببۇسلىرىنى قەتئى ھىمايە قىلغان. "گېلاۋخۇي" شىنخەي ئىنقىلاۋىنىڭ ئالدى - كەينىدە ھەر قايسى جايلاردا ئۆز پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بارغان. ئۇنىڭ مەقسىدى - سىتىخىيىلىك ھالدا خىيانەتچى پارىخور ئەمەلدارلارنى يوقۇتۇشتىن ئىبارەت بولغان. ئۇلار پەقەت، "مەنسەپدارلار ئۆلتۈرۈلسىلا زۇلۇم تۈگەيدۇ" دەپ تونۇغان. ئەينى ۋاقىتتا قەشقەردىمۇ "گېلاۋخۇي" نىڭ شۆبىسى قۇرۇلغان. سېيىت نوچى

ئۇگۇت
Ugut.cn

بۇ تەشكىلاتقا قاتنىشىپ ھوكۇمران سىنىپلارنىڭ ئادالەتسىزلىگىگە قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرگىنى ئۈچۈن، ھوكۇمەت ئۇنىڭ ئاما ئارىسىدىكى تەسىرىدىن قورقۇپ، ئۇنى قولغا ئالغان ۋە ئەڭ ئاخىرى ئۆلتۈرىۋەتكەن. سىيىت نوچى - شىنخەي ئىنقىلاۋىغا ھىسداشلىق قىلىدىغان «گېلاۋخۇي»نىڭ بىر ئەزاسى. ئۇ، ئىلغار ئىدىيىنى ئۆزىگەسىڭدۈرگەن بىر خەلقپەرۋەر كىشى بولۇپ، جەنۇبى شىنجاڭ خەلقى ئارىسىدا ئۇ توغرۇلۇق كوپ ھىكايىلار تارقالغان. ئۇنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ئېيتقان قوشاقلىرى تا ھازىرغىچە خەلق ئارىسىدىكى مەددالار، سوزمەن قىزىقچىلار تەرىپىدىن ئېيتىلىپ كەلمەكتە، ئۇن ئالغۇلاردا خاتىرە سۈپىتىدە ساقلانماقتا.

سىيىت نوچى قوشاقلىرىدا سىيىت نوچىنىڭ مەنچىڭ ھوكۇمىتىنىڭ خىيانەتچى - پارىخور ئەمەلدارلىرى بىلەن يۈزمۇ -يۈز كەسكىن ئېلىشقان جاسارىتى، ئۇنىڭكەڭ ئەمگەكچى خەلق بىلەن بولغان قان بىلەن گوشتەك يېقىن مۇناسىۋىتى، زالىم ئەمەلدارلار ئالدىدىكىمەردانە قىياپىتى ۋە ھەقئادالەتنىڭ ھامان غەلىبە قىلىدىغانلىقىغا بولغان ئۈمىت - ئىشەنچىسى ئەكس ئەتكەن.

قارا ساچىم يەلپۈنۈپ،
قاشىمغا چۈشتى.
تۇمەن سەۋدا، مىڭ بالا،
باشىمغا چۈشتى.

بولدى خەنزۇ ئوتياشچى-
لاۋجاڭ ئاداشىم.
ئۇ ئۇگەتتى چامباشى،
قاتقاندا باشىم.

ئۈگۈت Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

گېلاۋخۇيغا جەم بولدۇق،
دارىنغا قارشى.
خىيانەتچى پارىخور،
زالىمغا قارشى.

بەلنى باغلاپ، يەك تۇرۇپ،
ئىسيان كوتەردۇق.
خەلقى ئالەم ئالدىدا،
داستان كوتەردۇق.

باستۇرۇلدى گېلاۋخۇي،
زىندانىدا لاۋجاڭ.
زۇلۇم-كۇلپەت ئەۋج ئېلىپ،
قىينالدى بۇ جان.

قەشقىرىمدە كۇن ئالماق،
تەس بولدى، كەتتىم.
ياۋا قۇشتەك ئايلىنىپ،
ئاقسۇغا يەتتىم.

قەشقەردىنمۇ بەك غېرىپ-
غۇرۋانە ئاقسۇ.
ھەم خارابە يۇرت ئىچى،
ۋەيرانە ئاقسۇ.

راۋابىمنى سايرىتىپ،
يەتتىم كۇچارغا.
ئالتە چىرىك بىر بولۇپ،
ئالدى ئاراغا.

قاراقچىلار ئارىسىدىن
مۇشلاپلا قاچتىم.
قارا شەھەر دەرۋازىسىنى،
پەشۋادا ئاچتىم.

مابايۇەچىنىڭ ئۇز-ئۇزىگە كورەڭلەپ، سىيىت نوچىغا دەۋەيلەپ تۇرۇپ ئېيتقان قوشىقى

قەيەرلىكسەن، نەدىن كەلدىڭ؟
ئاتىڭنى سوزلە.
تېگى - تەكتىڭ، ئەجداتىڭ،
زاتىڭنى سوزلە.

راۋاپ، زەخمەك قولۇڭدا،
زارىڭنى سوزلە.
ئايىغىمغا باش قويۇپ،
دادىڭنى سوزلە.

تىلەمچىمۇ، رەمچىمۇ،
دىۋانىمۇ سەن؟
ئوز يېرىڭدە خارۇ-زار،
سەرسانىمۇ سەن؟

تەڭگە - داچەن دەردىدە،
ئاۋارىمۇ سەن؟
تاما قىلساڭ خەيرى-ئېھسان،
ھالىڭنى سوزلە.

ئۇگۇت Ugut.cn
www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

سىيىت نوچىنىڭ ما يا يۈەچىگە بەرگەن جاۋابى:

ئەزىزانە قەشقەرنىڭ،
سىپىل تىشىدىن؛
شىرىن- شەرۋەت سۇيى بار،
تومەن قېشىدىن؛

كوزىچى يارىبىشىدىن،
خومدان بىشىدىن-
چىققان سىيىت گاڭگۇڭمەن،
گاڭگۇڭ يىگىتمەن.

كىچىگىگە كىچىك مەن،
چوڭىغا چوڭمەن.
پىششىغىغا پىششىقمەن،
توڭىغا توڭمەن.

ئەتۈرىگە ئەتۈر مەن،
ئۇڭىغا ئۇڭمەن.
كەمبەغەللىنىڭ سازچىسى،
سىيىت گاڭگۇڭمەن.

رەمچىلىكنى ئۇقمايمەن،
رەمبال ئەمەسمەن.
يە قەلەندەر- دىۋانە،
ھابدال ئەمەسمەن.

خەقنى ئۇرۇپ سوقمايمەن،
ئامبال ئەمەسمەن.
يامىنىدىن قورقمايمەن،
سىيىت گاڭگۇڭمەن.

ئۇگۇت
Ugut.cn

سىيىت نوچىنىڭ قارا شەھەردە يارى- دوستلىرى بىلەن خوشلۇشۇپ، ئىپتىغا مىنىپ، ئىلىخوغا قاراپ ماڭغان چېغىدا ئېيتقان قوشىقى:

ئىلىخوغا بارماڭلار،
يولى خەتەردۇر.
قەھرىتان قىش نەشتىرى،
جاندىن ئۆتەدۇر.

مۇساپىرلار،دەرتمەنلەر،
يولدا ياتادۇر.
ئۆز يۇرتىنى يات ئېتىپ،
غەمگە پاتادۇر.

ئىلىخوغا مەن بېرىپ،
قالدىم بالاغا.
جەللىگۇر شۇم ئۇن ئۇرۇس،
ئالدى ئاراغا.

ئالتىسىنىڭ سۇندۇرۇپ،
ئۆتتۇر چىشىنى،
پەشۋا بىلەن-مۇش بىلەن،
ياردىم بېشىنى.

ئىلى دەريا بويىدا،
چالدىم راۋاپنى.
رازى قىلدىم تۇل خوتۇن،
دەرتمەن بىتاپنى.

ئۇگۇت
Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

سىيىت نوچىنىڭ ئۈچتۇرپاندىكى قوشىقى:

يىگىرمە ئالتە ياشىمدا،
كۈنلەر چۈشتى باشىمغا.
ئەرزىمنى بايان ئەيلەي،
يارۇ-دوست، ئاداشىمغا:

ئەزىزانە قەشقەردە،
توغۇلۇپ ھەم چوڭ بولۇپ.
شۈيەردە ئاتالغان مەن،
سىيتاخۇن گاڭگۇك بولۇپ.

سىيىت نوچى، سىيىت گاڭگۇك،
شەمۇ-شەنى ئايلىنىپ.
قەشقەرگە كىتەر ۋاقتا،
ئۈچتۇرپانغىمۇ كىلىپ.

ئاتنى دەڭجاغا بىرىپ،
ساماۋەرخانىغا كىرىپ.
چاي ئىچەي دەپ ئولتۇرسا،
ئۈچتۇرپاننىڭ ئامبىلى
مادوتەي كېلىپ قالدى،
گاڭگۇكنى كورۇپ قالدى.

ئوز كوزىگە ئىشەنمەي،
بىرھازا تۇرۇپ قالدى.
ئاڭلاڭلار خالايىقلار،
ئۇقاانداق تونۇپ قالدى.

ئۇگۇت
Ugut.cn

ئۈچتۇرپاندا مادوتەيىنىڭ سىيىت نوچىغا قارىتىپ ئېيتقان قوشىقى

هەي نوچى، سىيىت كاككۇك ،
ئۈچتۇرپانغا خوش كەپسەن .
مەن كۆرۈپ دىدارىڭنى ،
بولدۇم تولىمۇ خۇرسەن .

جېنىم سۆيۈنەر، يايرار ،
قەشقەرلىقنى كۆرسەممەن .
ئالدىڭغا چىقار ئىدىم ،
كەلگىنىڭنى بىلسەممەن .

هەي نوچى–سىيىت نوچى،
يۈرسەڭ–ئوردىغا بارساڭ .
ئۇسقۇنۇڭ چۈشۈپ قالسا ،
بۆيۈرتتا تۇرۇپ قالساڭ .

× ×

ماقۇل،دەپ نادان كاككۇك ،
بۆيۈرتتا تۇرۇپ قالدى .
چۈشىدە غېرىپ–مىسكىن ،
ئانىسىنى كۆرۈپ قالدى .

قەشقەرغە كېتەي ئەندى،
ئەلنى خوش ئېتەي ئەندى.
ئانام بىلەن ئۇكامنىڭ،
قېشىدا ئۆتەي ئەندى .

دوتەيدىن سوراپ رۇخسەت،
قوش قامچا سالاي ئاتقا.
چول كېزىپ داۋان ئاشاي،
ئەل- يۇرتنى ئىزلەپ ياتقا.

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى

سىيىت نوچىنىڭ مادۇتەيىنىڭ ئالدىغا كىرىپ ئېيتقان ئەرزى:

قوي ئىزدەر قوزاسىنى،
قوزىمۇ ئاناسىنى.
ھاۋادىكى قۇشلارمۇ
سېغىنار ئۇۋاسىنى.

سېغىندىم غېرىپ ـ مىسكىن،
يالغۇز مېھرىۋانىمنى.
سېغىندىم ئېتى مەممەت،
ئۇكامنى ـــ غەمگۇزارىمنى.

تۇمەن بويى، يار بېشىدا،
راۋابىم چالاي ئەندى.
خەلقىمنىڭ غېرىپ ـ سۇلغۇن،
كۆڭلىنى ئالاي ئەندى.

قەشقەرگە باراي دەيمەن،
مېھرىگە قاناي دەيمەن.
ما دارىن ئىجازەت بەر،
يولغا ئاتلىناي دەيمەن....

ما دارىننىڭ سىيىت نوچىغا بەرگەن جاۋابى

ئىجازەت بىرەي دىسەم،
قانداق چىدىسۇن يۈرەك؟
مەن سىنى دىمەيمىتىم
«تۇققاندىن يېقىن يولەك»؟

ئۇگۇت Ugut.cn

ئىجازەت بەرەي گاڭگۇك،
چارەم يوق مېنىڭ بولەك.
يالغۇز ئانىغا سەندەك،
جان كويەر ئوغۇل كېرەك.

قەشقەردىكى دارىنغا،
خەت يېزىپ بېرەي ئەپكەت.
خەتنى كورسە خەن دارىن،
دەيدۇ ساڭا كوپ رەخمەت...

بۇ يۇرتتىن كېتەر بولدۇك،
ئىچىمگە سىلىپ دەرتنى.
ئەتە يولغا چىق گاڭگۇك،
تەييارلاپ قوياي خەتنى....

سىيىت نوچىنىڭ ئوزىنىڭ ئولۇم خېتىنى ئېلىپ يولغا چىقىش ئالدىدا ئېيتقانلىرى

خوش بۇرادەر دەرتمەنلەر،
دوست-يار بولۇپ ئوتكەنلەر.
ئوزرەمنى ئېلىپ قالاي،
قەشقەرگە كېتىپ قالاي.

داغى پەرزەنت ئانامنىڭ،
قان-قېرىنداش ئۇكامنىڭ؛
جىسمىگە سىڭىپ ئالاي،
مېھرىگە قېنىپ ئالاي.

قىلغان بولسام مەنمەنلىك،
ئوتكەن بولسا سەۋەنلىك.

ئۇگۇت
Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

كېچىرىڭلار يۇرتداشلار،
خەير-خوش، قېرىنداشلار....

سىيىت نوچىنىڭ قەشقەرگە قايتىپ كېلىپ، تۇمەن دەرياسى ۋە مەھەللىسى كوزىچى يار بېشىنى كۆرۈپ ئېيتقان قوشىغى:

سىيىت نوچى، سىيىت گاڭگۈك،
يارنىڭ ئۈستىگە چىقىپ؛
ئانا ئىشقىدا جىسمى،
شام بولۇپ ئېرىپ - ئېقىپ.

ئىشكى ئالدىغا كەلسە،
ئىشكى تاقىلىپ قاپتۇ.
چىراقمۇ ئۆچۈپ قاپتۇ،
ئانىسى غېرىپ مەزلۇم،
ئاھ، ئۇرۇپ يېتىپ قاپتۇ،
ئۇخلاپمۇ قېتىپ قاپتۇ.

"جان ئانا» دەپ سوز باشلاپ،
ئوگزىگە چالما تاشلاپ.
بەلكۈسىنى بەرگەندە،
ئانىسىغېرىپ مەزلۇم،
چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ،
چىرىغىنى ياندۇرۇپ،
ئىشىك ئالدىغا چىقىپ،
قۇچاغلاپ تويماي بىقىپ،
كوزلىرىگە ياش ئېلىپ،
هارماڭ، بالىكام دەپتۇ.

غېرىپ ئۆيىگە باشلاپ،
كونا دوستخاننى يېيىپ،
تۈن كېچىچە مۇڭدۇشۇپ ،
ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا،
ناماز جۈمە چاچكادا
ئەي ئـانـاغەمگۇزارىم،
جاھاندا يوقۇـبارىم،
ماڭا ئىجازەت بەرسەڭ،
ھەزرەتنى كۆرۈپ كەلسەم»ـ
دەپ مېھرىۋان ئانىسىدىن،
رۇخسەتـ ئىجازەت ئېلىپ،
ئاپپاق غوجامغا چىقىپ،
يوررۇق مەھەللىنى كېزىپ،
ئەلنىڭ ھالىنى كوردى،
يۈرىكىدە ئوت كويدى.
ئۇرغۇن ـ ئۇرغۇن شە كوردۇم،
ھەسرەت ئەندىشە كوردۇم.
ھەممە يۈرتتا خار پۇخرا،
دەرت ـ ئەلەمگە يار پۇخرا،
قان يىغلايدۇ ھەر يەردە،
بۇردا نانغا زار پۇخرا.
سىيىت نوچىنىڭ قەلبى،
قىزىل چوغ بولۇپ يېنىپ،
شەرۋەت كولىگە بېرىپ،
سۇنى چاڭگالىغا ئېلىپ،
بىر ئىچەي دەپ تۇرغاندا،

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگانە ئادرېسى

خەت خىيالىغا كىلىپ،
گاڭگۇڭلۇقنى، مەرتلىكنى،
جاندىن ئەتىۋا بىلىپ؛
خەتنى ئاپىرىپ بىرەي،
ئاندىن تاماشىنە كورەي،
دەپ يولغا راۋان بولدى،
پىيادە كارۋان بولدى.

سىيىت نوچى ئۆزىنىڭ ئۆلۈم خېتىنى ئېلىپ، خەن دارىنىڭ ئالدىغا كىرگەندە، دارىنىڭ ئېيتقانلىرى:

ھەي نوچى،سىيىت گاڭگۇڭ،
كەپسىز تىچ ـ ئامان.
يۇرتمۇ ـ يۇرتلار ئايلىنىپ،
ئېشىپ تاغ ـ داۋان.

بىزمۇ سىزنى ياد ئېتىپ،
تۇردۇق ھەر زامان.
نىمە ئىشلار كوردىڭىز،
قىلغايسىز بايان.

سىيىت نوچىنىڭ جاۋابى:

كەزدىم دەشتى-باياۋان،
ئېشىپ تاغ ـ داۋان.
نەگە بارسام پۇخرانىڭ،
ھالى بەك يامان.

زالىملارنىڭ زۇلمىدىن،
باغرى لەختە قان.

ئۇگۇت
Ugut.cn

ئىچكىنى ئوغا-زەھەر،
چەككىنى پىغان،

ئۈچتۈرپاندا ما دوتەي؛
يېزىپ بەردى خەت.
سىزگە تىلەپ ئامانلىق،
دولەت-پاراغەت.

بۇ مەندىكى ئامانەت،
قىبنى مەرھەمەت.
سىزگە ئۈشبۇ سوغىنى،
ئېلىپ كەلدىم ئاران.

خەن دارىن سىيىت نوچىنىڭ قولىدىن ما دوتەي يېزىپ بەرگەن ئۇلۇمنامىنى ئېلىپ ئوقۇپ، كوڭلىدە خۇشال بولۇپ ئېيتقان قوشىقى:

ھەي نوچى - سىيىت گاڭگۇك،
نىمەڭ بۇ ئېلىپ كەلگەن؟
ئۆزەڭنىڭ ئۇلۇمنامەڭ
مادوتەي يېزىپ بەرگەن.

يىرتىۋەتسەڭ بولمامدۇ؟
يۇتتۇرىۋەتسەڭبولمامدۇ؟
تاشلاپ ئوتقا - ئاتەشكە
كويدۇرۇۋەتسەڭبولمامدۇ؟

مەن ساڭا ئىجىل- ئامراق،
ئۆلتۈرەي سىنى قانداق؟
ئۆلتۈرمەيدىمەن، نوچى،
خاننىڭ يارلىغى شۇنداق.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگانە ئادرېسى
ئۇگۇت
Ugut.cn

ئۇلۇمنامەڭنى كورگەندە،
كوكسۇمگە پىچاق پاتتى.
قانداق قىلىمىز گاڭگۇڭ،
ئەجەپمۇ بىشىم قاتتى.

سىيىت بولۇپ ھەيرانە،
جاۋاپ بەردى مەردانە:
ـ ھەي دارىن ـ دېدى گاڭگۇڭ،
تەڭلىكتە تورۇپ قالما.
خانىنىڭ ئالدىدا ئاسى-
گۇناكار بولۇپ قالما.

چىرىكلەرگە ئېيت دەرھال،
مىلتىغىغا ئوق سالسۇن.
ھايالىمىز جېنىم ئالسۇن،
„گاڭگۇڭ» دەپ ئېتىم قالسۇن.

جاللاتلار كىلىپ شۇدەم،
بوينىغا تاقاق سالدى.
پۇتىغا سىلىپ ئىشكەل،
زىندانغا سولاپ قويدى.

ئون توت كۈن ئوتۇپ كەتتى،
كوك يىت، بۇرگە يەپ كەتتى.
مەرت يىگىتنىڭ ـ گاڭگۇڭنىڭ،
تاقىتى تۈگەپ كەتتى.

دېدى ئۇ: چىدامىم يوق،
يا بولەك تامايىم يوق،

ئۇگۇت
Ugut.cn

ئۆلتۈرسەڭ بۇگۈن ئۆلتۈر،
ھېچقانداق كۈنايىم يوق!...

ئامبال لار جەم بولۇشتى،
تورت ئاتلىق ھارۋا قوشتى.
ئېلىپ سىيىت گاڭگۇڭنى،
ھارۋا يولىغا چۈشتى.

توققۇز پاي پو ئاتقۇزۇپ،
ھارۋىنى تېز ماڭغۇزۇپ،
توققۇز دەرۋازىغا يۈزدىن،
تورت يۈز چېرىك تۇرغۇزۇپ.

قارىقى دەرۋازىغا،
ئېلىپ كەلدى پالۋاننى.
قەشقەرنىڭ يىگىتلىرى،
ئوراپ ئالدى ھەريانىنى.

«ئەي نوچى - سىيىت گاڭگۇڭ
نىمە گەپ، نىمە ئىش بۇ؟
يۈرتنىڭ بېشىغا چۈشكەن
قانداق ئەلەم - تەشۋىش بۇ؟

كىم سالدى كىشەن سىزگە؟
كىم سالدى تاقاق سىزگە؟
بۇ قەشقەردە كۈن ئالماق
بولمامدۇ راۋا بىزگە؟»

تۈتتى بىر قاچا شەربەت
رازى بولۇڭ، بىزدىن دەپ.
رازى بىز ئۆمۈر ۋايەت
سىيىت نوچى - سىزدىن دەپ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
Ugut.cn ئۇگۇت

شەرۋەتنى ئىلىپ گاڭگۇك،
ئەتراپقا نەزەر تاشلاپ،
خەير، خوش، قىرىنداشلار،-
دېدى سوزىنى باشلاپ:

«ئىززانە يولداشلار،
مەندەك نادان بولماڭلار!
چوشۇپ ھىلە - قىلتاققا،
ناھەق قۇربان بولماڭلار!...»

سىيىت ئاخۇن - سىيىت گاڭگۇك،
ئەلدىن رازىلىق ئالدى.
ھارۋۇمۇ قومۇش بازىرى،
قوينىغا بىرىپ قالدى.

-ئات! - دېدى سىيىت گاڭگۇك،
ھارۋىدىن چۇشۇپ سەكرەپ.
ئات جاللات! يۈرەككە ئات!
مىلتىغىڭنى راس بەللەپ.

تەپكىنى بىسىپ جاللات،
ئوزى يىقىلىپ كەتتى.
مىلتىغىدىن ئوق چىقماي،
پىستان چىقىلىپ كەتتى.

ئىككىنچى رەت ئاتقان ئوق،
كىلىپ تەگدى تاغاققا.
سىيىت ئاخۇن دېدى شۇدەم،
مىلتىق ئاتقان جاللاتقا:

ئۇگۇت
Ugut.cn

مىنى ئاتساڭ ئۈستاڭ ئات،
نا ئۈستاڭ يېقىن كەلمە.
سول كوكسۈمنى چەللەپ ئات،
جا ئۈستاڭ يېقىن كەلمە!...

سىيىت ئاخۇن ـ سىيىت گاڭگۇڭ،
تىك تۇرار ئىدى سوزلەپ.
ماداخۇ دىگەن دارىن،
ئاتتى كوكسىنى كوزلەپ.

سىيىت ئاخۇن دىگەن گاڭگۇڭ
جېنىدىن جۇدا بولدى.
جاللاتلارغا خەن دارىن،
يار ـ يولەك پانا بولدى.

گاڭگۇڭمۇ ئولۇپ كەتتى،
تۇپراققا كىرىپ كەتتى.
بۇ ئەلەم-مۇسىبەتتىن،
يۈرەك يېرىلىپ كەتتى.

چالدى مۇڭ بىلەن قەشقەر،
دۇتتارى ـ راۋابىنى.
ئولمىسەك ئىچەرمىز دەپ،
تاڭ ۋەسلى شارابىنى.

نوچىنىڭ ئېتى ـ نامى،
ئەلنىڭ يادىدا قالدى.
يۈرەك باغرىدا قالدى،
راۋاپ تارىدا قالدى.

ئۇگۇت
Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

لاشمان قوشاقلىرى

1916 ـ يىلى پادىشا نىكولاي ئىلى رايونىمىزدىن روسىيىنىڭ يەركەنت، ئاقسۇ ۋىلايىتىگە كوچۇرۇلگەن ئۇيغۇرلار ئارىسىدىن 1000 كىشىنى لاشمانلىققا تۇتۇش ھەققىدە پەرمان چۈشۈردى. بۇ يەردىكى ئۇيغۇر خەلقى چار پادىشانىڭ بۇيرۇغىغا ناھايىتى نارازى بولۇپ، ئوچۇق قارشىلىق كورسەتتى. لېكىن، فېئودال سىنىپلارنىڭ قول چوماقچىلىرى ـ بەگ ـ خوجاملار، ئەللىك بېشى، بولۇسلارنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن بىر تۇركۇم ئۇيغۇر ياشلىرى لاشمانلىققا تۇتۇپ كېتىلدى. نەتىجىدە يۇرت ـ مەھەللە چولىسرايدۇ، نۇرغۇن كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ قووۇمى ـ قېرىنداش، ئۇرۇق ـ تۇققانلىرىدىن، بېقىپ ئوستۇرگەن يىگىت ـ بالىلىرىدىن ئايرىلدى. يەركەنت ئاسمىنىنى كەمبەغەل خەلقنىڭ ئاھۇ ـ زارى ۋە پەريادى قاپلايدۇ. لاشمانلىققا تۇتۇپ كېتىلگەنلەر ئالـمۇتا، يۇزۇپكا قاتارلىق جايلاردا ھەيدىلىپ يۇرۇپ، كومۇر خاڭلىرى ۋە ۋاگون يوللىرىدا قول بولۇپ ئىشلەپ، كورمىگەن كۇنى قالمايدۇ، ئادەم تارتقۇسىز ئازاپ ـ ئوقۇبەتلەرنى باشتىن كوچۇردى.

بۇ قوشاقلاردا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەزەلدىن چار روسىيە پادىشاسى نىكولايغا بولغان سىنىپى ئوچمەنلىكى، چەتئەللىنىڭ بوزەك قىلىشى بىلەن چىدىغۇسىز دەرت ـ ئەلەم تارتقان خەلقنىڭ نىكولاينىڭ مالاي ـ غالچىلىرىغا بولغان غەزەپ ـ نەپرىتى، ئوز قېرىنداشلىرىغا بولغان چوڭقۇر مېھرى ـ مۇھەببىتى ئىپادىلەنگەن.

يىگىتلەرنى لاشىمانلىققا ئېلىپ ماڭغاندا ئېيتقان قوشاقلار

ئۈستەڭ ياقلاپ مېڭىپ،
ئات قامچا تېپىپ ئالدىم.
لاشىمانلىققا كەتكەنلەرنى،
قوشاققا قېتىپ ئالدىم.

ئۈچ يۈز ئاتمىش كۈنلەردە،
يىغلىغاندۇر چۆللەردە.
ئۈششاق بالىلىرى بارلار،
زار يىغلايدۇ يوللاردا.

ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرگەن ،
بوك-بوك قوڭغۇز ئەمەسمۇ ؟
يىگىتلەرنى تۇتۇپ بەرگەن ،
ئازات توڭغۇز ئەمەسمۇ ؟

لاشىمانلىققا ماڭغاندا،
ئەل غەمدە يىغلاپ قالدى .
ئامان بولغىن بالام ! دەپ ،
قارا كوزگە ياش ئالدى .

ئايا للار تولا يىغلاپ ،
ياغلىق ئۇچى هول بولدى.
ئىشقا كىتىپ ياش باللا ،
يۇرتنىڭ ئىچى چول بولدى .

ئىشىكىدە سۇ ئاقار ،
سۇ تېگىدە قۇم ئاقار .

ئۇگۇت Ugut.cn
www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

لاشمانلىقتا كەتكەنىنىڭ،
بالىسىنى كىم باقار؟

ئاتا-ئانا بىچارە،
زار يىغلىشىپ قالماقتا.
كۆڭلى قارا نىكولاي،
ياش بالىلارنى ئالماقتا.

ئۇستەڭ ياقىلاپ ماڭسام،
ئورۇسلارنىڭ مۇنچىسى.
لاشمانلىقتا كەتكەنلەر،
قىزىل گۈلنىڭ غۇنچىسى.

پەرەڭ ياغلىق تىكىپسىز،
ئۇنى ئوچمەيدۇ دەمسىز؟
ئىرىڭىزنى سىپتۇۋەتتى،
ئۇنى بىلمەيدۇ دەمسىز؟

قارىغاينىڭ يوپۇرماغى،
قاتمۇ-قات بولار ئىكەن.
قېرىنداشتىن ئايرىلساڭ،
خويمۇ دەرت بولار ئىكەن.

شامال چىقسا گۈكىرەپ،
تال ئىگىلىپ پەس بولدى.
زالىملارنىڭ زۇلمىدىن،
كۈن ئالماقمۇ تەس بولدى.

ئورۇسلارنىڭ دوختۇرى،
ياش باللارنى كورىدۇ.

ماڭ ئالدىغا ! سەن تۇت ! دەپ ،
كەمبەغەلنى ئۇرۇدۇ .

بىز يەركەنتتىن چىققاندا ،
ئاتلار قالدى تىزىلىپ .
ئامان بولساق كورۇشەرمىز ،
قۇچاغلىشىپ ، ئېسىلىپ .

يەركەنتتە ئىككى مىچىت ،
بىرى خەلپە ، بىرى تاش .
لاشىمانلىقا كەتكەننى،
كورەرمىكىن ئەزىز باش .

ھاجى توخغۇز يەركەنتنىڭ ،
بالىلىرىنى كوپ ساتتى .
ئوزى ئېلىپ جىق پۇلنى ،
قوسىغىنى دومبايتتى .

بىزيەركەنتتىن ماڭغاندا ،
ئامبال- دوتەي ئۇزاتتى .
بەش كۇن ئوتمەستىن ئېچىي ،
قىيامەتنى كورسەتتى .

دەريا بويىغا كەلسەك ،
قىلغۇدىن بوران بولدى .
لاشىمانلىقا ماڭغانلار،
يىغلىشىپ راۋان بولدى.

شاكىرجاننىڭ دوپپىسى ،
ياغاچ قوزۇقتا قالدى .

ئۇگۇت Ugut.cn
www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

شاكىرجاننىڭ ئانىسى ،
ھەسرەت-قايغۇدا قالدى .

ئىگىز دوڭنىڭ باغرىدا ،
ئۇششاق-ئۇششاق قارا تاش .
لاشىمانلىققا ماڭ دەيدۇ،
ئىسلام ئاخۇن ئەللىك باش .

ئوستەڭ سۇيى ئىچىلدى ،
توغانلىرى چېپىلدى .
لاشىمانلىققا كەتكەنلەر،
مال ئورنىدا سېتىلدى .

يەركەنتنىڭ بازارىغا ،
كىرگەندۇ ئۇلاق ،سامان .
ئاڭلاڭلار بۇرادەرلەر ،
بىزنى كويدۇرگەن زامان .

ئىتىمنى توقۇپ قويدۇم ،
يوپۇق ياپىمەن ئەندى .
سويگەن ياردىن ئايرىلىپ ،
يالغۇز ياتىمەن ئەندى .

ساندۇق ئىچىدە ئوزۇم ،
يىغلايدۇ قارا كوزۇم .
لاشىمانلىققا بىز ئاجىز،
ئوتمەيدۇ مىنىڭ سوزۇم .

ئۇگـۇت
Ugut.cn

كىلىمەن ئۇزۇن يولدا ،
كەينىمگە بەك قايرىلىپ .
قارىماس ئىدىم دوستلار،
ئانام قالدى ئايرىلىپ .

بىزنىڭ تاپقان پۇلىمىز ،
نىكولاينىڭ قولىدا .
خويما زىلۇا يىگىتلەر،
لاشىمانلىقنىڭ يولىدا .

نىكولاي باغرى تاشتىن ،
ئۇيازغا كەلدى بۇيرۇق .
زالىملار ئاتقا مىنىپ ،
بىزگە قىلماقتا زورلۇق .

ئاقساقالغا يالۇۇرسام ،
ئويلاپ باقايلى،دەيدۇ .
ئەللىك بېشى ئامبالدىن ،
سوراپ باقايلى،دەيدۇ .

ئاقساقالغا يالۇۇرسام ،
ئاقچاڭ بولسا بەر، دەيدۇ.
پۇلۇڭ بولمىسا سىنىڭ ،
لاشىمانلىققا بار،دەيدۇ.

لاشىمانلىققا ماڭغاندا ،
يەركەنتلەرگە قار ياققان .
قېيىم بەگ، ھاجى بولۇس ،
بىزنى ئاقچىغا ساتقان.

ئۇگۇت
Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

قورقمايمىز بىز بۇرادەر ،
زالىملارنىڭ دوقىدىن .
ئاتا-ئانا خەت سالغىن ،
يۈرۈپ تۈرغان پوچتىدىن .

قولىمىزدا ئاق ياغلىق ،
كوز ياشلارنى ئەيتىمىز .
ئاتا-ئانىنى تاشلاپ ،
يۇرتتىن قانداق كېتىمىز ؟

يەركەنتتىن چىقىپ كەتتۇق ،
ئالمۇتىغا بىز يەتتۇق .
قىشنىڭ كۈنى سوغلاردا ،
مۇشەققەتنى كوپ تارتتۇق .

ئالمۇتا خەلقى بىزگە،
چاجاڭ قىلدى يوللاردا .
خۇشال بولۇپ ھەممەيلەن،
رەھمەت ئېيتتۇق ئۇلارغا.

بۇيرۇق بەرگەن نىكۇلاي،
مىلىك لاشمانچى ئالسۇن،دەپ.
كوپ ئادەم دۇئا قىلدى
ئامان - ئېسەن يانسۇن،دەپ.

لاشمانلىققا ماڭماستا،
ئادەملەر ئېتىلىپ كەتكەن.
زالىم بولۇس-مىلىڭ بېشى،
ئاقچىغا سېتىلىپ كەتكەن.

ئۇگۇت
Ugut.cn

لاشمانلىسقىقا يازدۇدى،
مىلىك يىگىتنى يارىتىپ.
قۇلاق سالماي زالىملار،
ئەل ھەم يۇرتنى يىغلىتىپ.

بىزنى نىكولاي ئالغاندا،
ئاكۇپ كولايسەن،دىگەن.
بىز قايتالمايمىز دەپ،
ئەزىز جاندىن غەم يىگەن.

سىچارەلاشىمانلىقلار،
زالىملارغا باغلانغان.
ئاخشىمى ناخشا ئېيتىپ،
كوچىلارنى ئايلانغان.

كوچىلارنى ئايلانساق،
ياربويىدا تۇرغۇزدى.
قېچىپ كەتمەك بولدى دەپ،
زالىملارغا تۇرغۇزدى.

بىز كەلگەچە ئاتلار،
ئامان بولسۇن ئانىلار.
بىر كۈنى ھەم قايتارمىز،
بىزنى كۈتسۇن بالىلار.

ھەر جۈمەدە توپلۇشۇپ،
ئۈستەك بويلاپ ئۇينا يتتۇق.
بىزنى تۇققان يۇرتىمىز،
يەركەنتكە تويما يتتۇق.

ئۇگۇت Ugut.cn
www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى

لاشىمانلىقتا ماڭغاندا،
يەركەنتتە ئاتام قالغان.
ئامان بول ئانا دىسەم،
قارا كوزىگە ياش ئالغان.

بازار تەرەپكە ماڭدۇق،
«زامانەي» دەپ ناخشا ئېيتىپ.
سوغۇقتا ئېلىپ ماڭدى،
كەمبەغەلنى قاقشىتىپ.

هاۋادا ئۇچۇپ يۈرگەن،
ۋىچىر - ۋىچىر قالىغاچ.
لاشىمانلىقتا ماڭغاندا،
بالام قالغان يالىڭاچ.

لاشىمانلىقتا تۇتۇپ كېتىلگەن يىگىتلەرنىڭ خاڭدا ۋە ۋاگون يوللىرىدا ئىشلەپ يۈرۈپ ئېيتقان قوشىغى:

ئالمۇتىدىن خەت سالدىم،
يېرىم ئالمىنى چىشلەپ.
ئامان بولساق كورۇشەرمىز،
ۋاگون يولىدا ئىشلەپ.

ۋاگون يولى قايدا دۇر،
تۇپراقلىرى مايدادۇر.
لاشىمانلىقتا كەتكەنلەر،
قارا كومەچ نان يەيدۇ.

لاشىمانلىقتا ماڭغاندا،
پۇتلار تېشىلىپ كەتكەن.

ئۇگۇت
Ugut.cn

قىز بىلگۈلدەك يىگىتلەر،
خاڭلاردا ئۆلۈپ كەتكەن.

ئىتىمىزدىكى بوز تورغاي،
باللىرىغا دان بەرگەن.
تۇراخۇن جېنىم دوستۇم،
خاك ئۈستىدە جان بەرگەن.

يۈزۈپكا دىگەن جايدا،
ۋاگۈنلارنى ھەيدەيمىز.
قالغانلاردۇئا قىلسۇن.
ئامان بولساق قايتارمىز.

كەتمەن بىلەن گۈرجەكلەر،
لاشىمانىلىقنىڭ قولىدا.
ئۆلسەك جېنىمىز پىدا،
كەمبەغەللىنىڭ يولىدا.

يۈزۈپكىغا بارغاندا،
ئىشلىدۇق كومۇر خاڭدا.
كېچە - كۈندۈز ئىشلەپمۇ،
زادى تويمىدۇق ناندا.

كېچىلەردە ئىشلەيمىز،
خاڭلاردا كومۇر تاشقا.
چاپسانبول! دەپ ئۇرۇدۇ،
قامچىلار بىلەن باشقا.

ئاتا - ئانام سورىسا،
يۈزۈپكا شەھرىدە دەڭلار.

ئۇگۇت Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

قولىدا كەتمەن-گۈرجەك،
ئىشلەپ تۇرۇدۇ دەڭلار.

كەتمەن بىلەن گۈرجەكنى،
تاش كومۇرگە چاپىمىز.
يەركەنتتە ئامان بارمۇ؟
بىزنى تۇققان ئانىمىز.

يۈزۈپكىدا ئىشلەيمىز،
يەرنىڭ ئاستىدا-خاڭدا.
خۇدا يىمغا يىغلايمىز،
سەھەر ۋاقتىدا-تاڭدا.

زەمبىلدە كومۇر توشۇپ،
قوللار قاپىرىپ كەتتى.
ئاچلىق بەك يامان ئىكەن،
بەللەر پۈكلۈنۈپ كەتتى.

بىرمۇنچىمىز ئىشلەيمىز،
پويىــزلارنىڭ يولىدا.
بەك تولا ئازاپ چەكتۇق،
زالىملارنىڭ قولىدا.

قەيەر بىرشنى بىلمەي،
فىرۇنزىدە ئۈچ ئاي تۇردۇق.
ۋاندارما ھەم پولتىسيىدىن،
تۈگۈمەس ئەلەم كوردۇق.

ئاسمانغا چىقاي ئىگىز،
بولمۇتقا سالاى كىگىز.

ئۇگۇت
Ugut.cn

زالىملارنىڭ كۆكسىگە،
سانجىيمەن تۆمۈر بېگىز.

قوينۇمدىكى توقاچنى،
سىيادان سېلىپ ياپقان.
باي باللىرى ئورنىغا،
زالىملار بىزنى ساتقان.

ناغرا-دۇمباق چېلىندى،
يىغا - ئۈنلەر تارالدى.
ئاۋات بولغان شۇ يەركەنت،
بارات ئايدا بۇزۇلدى.

ئاقسۇدىن لاشمانلىققا ماڭغان يىگىتلەرنىڭ ئېيتقان قوشىقى:

ئەسسالامۇ-ئەلەيكۇم،
"دانىشمەن" ئەللىك بېشى.
قىرىق يىگىتبىرەي دەپ،
قول قويغان ئەللىك بېشى.

قىرىق يىگىت ئاتلانسا،
كۆرۈنمەس ساينىڭ تېشى.
لاشمانلىققا ماڭغاندا،
قۇردى كۆزنىڭ يېشى.

لاشمانلىققا ماڭغاندا،
كەينىمىزگە قايرىلدۇق.
ئۇرۇق-تۇققان قېرىنداشتىن
ئۆلمەي تۇرۇپ ئايرىلدۇق.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ پىشقان ئادرېسى
ئۇگۇت
Ugut.cn

قارا ئېتىم تاي ئىدى،
يوغان بولدى-ئات بولدى.
لاشمانلىققا كەتكەنلەر،
ئىسكۈلايغا خار بولدى.

ئاق كەپتەر،چىلان كەپتەر،
ئاق بۇغدايدىن دان يەيدۇ.
لاشمانلىققا بىز ماڭدۇق،
ئاتا - ئانام غەم يەيدۇ.

باينىڭ باللىرى قالدى،
بولۇسلەرگە پۇل بېرىپ.
گاداي باللىرى كەتتى،
يىرتىلغان چاپان كىيىپ.

ئاتمىش بەشچە بالىنى،
ئالدىغا ئىلغاپ تۇرۇپ.
"چاپسان بول!"دەپ ھەيدىدى،
قامچىلاپ ئۇرۇپ يۈرۈپ.

ئالتە يۈزچە بالىنى،
بىر- بىردىن ساناپ قويدى.
بولۇسلارنى تىللىسام،
زەي ئۆيگە قاماپ قويدى.

لاشمانلىققا بار دەيدۇ،
قايسى يەردۇر بىلمەيمىز.
خوش دوستلار، ئاغىنىلەر،
بىز ئاۋاتقا كەلمەيمىز.

ئۇگۇت
Ugut.cn

كوپ ـ كوك يىشىل پوتامنى،
بىلىمغا باغلاپ قويىدى.
تۇرسۇندەك يالاقچىنى،
يۈز بېشى سايلاپ قويىدى.

ئاقساقالنى تىللىدىم،
بىزگە قىلدى كوپ زورلۇق.
لاشماللىقا بارمايمىز،
سېتىپ ئالغان قۇلۇق يوق.

يىگىتلەر لاشماللىقا ماڭغاندا، ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ
ھەسرەت چېكىپ زارلىنىپ ئېيتقان قوشىغى:

بېغىمغا گۈل تېرىسام،
ئېچىلماي توزۇپ كەتتى.
لاشماللىققا كەتكەنلەر،
ياش تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتتى.

بىز قېرىلار ئۈستىگە،
ھەر قەدەمدە مىڭ جاپا.
رەھىمسىز بۇ بەگلەردىن،
كورمىدۇق ھېچبىر ۋاپا.

بىچارە يىگىتلەرنىڭ،
تېپىلارمۇ خوشلىغى.
قىزىل گۈلنى ئۈزۈپ بەرگەن،
ئۆز ئىمزىنىڭ بوشلىغى.

بايلار ھەرگىز غەم قىلماس،
ھەممىسى ئۆيدە يېتىپ.

ئۇگۇت
Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ پىككە ئادرېسى

قايتۇرۇۋالدى بالىنى
بەزىسى بەگدىن سېتىپ.

كەلمىگەن بۇنداق بالا،
كۆرمىگەن ئاتا - بوۋا.
قىرىنداش قىلسۇن داۋا
يوق بولەك مۇندىن داۋا.

لاشماندىكى ياشلارنى،
كۆرگىلى بولارمىكىن؟
سولاشقان مىنىڭ جېنىم،
سەن كەلگىچە تۇرارمىكىن؟

مايسا تېرىپ، دان تېرىپ،
جان ساقلىدۇق ھەممىمىز.
يۇرتىمىزدىن يوقالدى،
قايان كەتتى بالىمىز.

تاش ئاتتىم سايغا چۈشتى،
سايىنىڭ تاشلىرى ئۇچتى.
جان بالام، جېنىم بالام،
قارا كۆزۈمدىن ئۇچتى.

قارا - قارا قاغىلار،
ئىگىز - ئىگىز ئۇچۇڭلار.
مىنىڭ بالىلىرىم نەدە؟
خەۋەر بىرىپ تۇرۇڭلار.

تام ئۈستىگە تام قويدۇق،
ھويلىنى يوغان قۇرۇپ.

ئۇگـۇت
Ugut.cn

قەيەرلەردە يۈرگەندۇ،
بالىلىرىم غېرىپ بولۇپ.

يار بويىدا بەش ئۆدەك،
بەشلىسى بىر خىلدەك.
لاشىمانلىقلقا كەتكەنلەر،
ئېچىلغان قىزىل گۈلدەك.

ئىگىز دوڭگە ئۆي سالدىم
قۇم چوڭگۈنغا چاي سالدىم.
لاشىمانلىقلقا بالامغا،
پوچتا بىلەن خەت سالدىم.

يۇقارقى گازارمىغا،
سولاپ قويدى بالامنى.
قانداق تاشلاپ كېتەرسەن،
جېنىم بالام ئانائنى.

ئون ئالتىنجى يىلىدا،
مالاي بولدۇق ھەممىمىز.
بالىلاردىن ئايرىلدۇق،
قانداق كۈنلەر كۆرىمىز؟

ئالمىلار پىشىپ قالدى،
يىشىل باغلار ئىچىدە.
ئامان يانغىن سەن بالام،
يالغۇز ئانائ بەختىگە.

ئۆك قولۇمدا ئۆك ئۈزۈك،
سول قولۇمدا سول ئۈزۈك.

ئۇگۇت
Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورپىكتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگانە ئادرېسى

بالامدىن ئايرىلغىچە،
ئۆلۈپ كەتكىنىم تۈزۈك.

ئالتىنچى ئاي باھاردا،
ئارا، گۆرجەك خامانىدا.
بالىلىرىمنى يادلايمەن،
بىر كورۇشكە ئارمانىدا.

ئوت يېقىلدى جىنىمغا،
ھېچ كىشى بىلمەس ئۇنى.
خۇدايىمغا تاپشۇرۇپ،
قويدۇم بالىلىرىم سىنى.

غەيرىتىم،جان قۇۋۋىتىم،
يانىدىكى رۇستەملىرىم.
سۇ قۇيۇپ تەربىيە قىلغان،
باغدىكى بوستانلىرىم.

سەندىن خوشلۇشۇپ قالدى،
ئاقسۇ، كەتمەن تاغلىرى.
قولۇمدىن ئۇزۇلۇپ كەتتى،
بۇ يۈرەكنىڭ باغلىرى.

بۇ يۈرەك قايىنايدىغۇ،
ئوتتا قويغان چەينەكتەك.
ئارقاڭلاردا بىز قالدۇق،
كاككۇك بىلەن زەينەپتەك.

ئۇگۇت
Ugut.cn

ئەمدى مەن قانداق قىلاي،
بۇ يىگىتلەر بەختىنى.
ساقلىغىن ئاللا كېرىم،
ئۇت ئىچىدە پاختىنى.

يۈز بېشىغا يىغىلساق،
سوزگە قۇلاق سالمايدۇ.
مۇنداق جەۋرى-جاپادا،
بالىلار ئامان،يانمايدۇ.

تەمبۇرۇمنى چېكىمەن،
كۆڭلۈم يىغلاپ، ناخشا ئېيتىپ.
ئۇخلاپ يېتىپ يىغلايمەن،
جان بالامنى ياد ئېتىپ.

چىغلىق تىكەن ئىچىدە،
قۇمدىن تولا ئاق توشقان.
بۇ قوشاقنى قوشما يىتتۇق،
دەرتكە پايلىماي قوشقان.

ئۇگۇت Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورپېتى www.uyghurkitap.com ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

ئامبال زۇلۇمى ھەققىدە

يېقىنقى يۈز يىللاردىن بۇيان جاھانگىر ۋە مۇستەملىكچىلەرنىڭ تاجاۋۇزچىلىقى، ھوكۇمران سىنىپلارنىڭ قول-چوماقلىرى، زالىم ئامباللارنىڭ چېكرا رايونىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى قاتتىق ئېزىش ۋە تالان-تاراج قىلىشى-تارىختا كەم ئۇچرايدۇ.

مىللىي زۇلۇم ۋە سىنىپى زۇلۇم تۇپەيلىدىن سەرسان بولغان خەلق ھەددى-ھېساپسىز. زالىملارنىڭ جىنايى قىلمىشىنى ئېلى دەرياسى ۋە تارىم دەرياسىنىڭ سۈيى بىلەن يۇغاندىمۇ تۈگىمەيدۇ.

بۇ قوشاق 19-ئەسىرنىڭ باشلىرىدىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئامبال زۇلمىدىن چاك-چاك بولغان مۇڭلۇق قەلبىنى ۋە زۇلۇم-كۈلپەتكە بولغان چەكسىز غەزىۋىنى ئەكس ئەتتۈرگەن.

ئامبالغا ئامبال،
شايىدا تامبال.
يۈرتنى سوراپ يەيدۇ،
ياموۇلدىكى ئامبال.

ئامبالنىڭ قىزى،
داينىڭ قىزى.
چوقۇر دىمەڭلار،
تاياقنىڭ ئىزى.

ئۇگۇت
Ugut.cn

ئامبال ئالدىدا،
دايى كەينىدە.
مەن قانداق قىلاي،
زۇلۇم دەردىدە.

ئامبىلى ئاتلىق،
دايى قاناتلىق.
كۈندە يىغلايدۇ،
گۇناھسىز تاتلىق.

ئامبالغا ئاق چاي،
دايىغا كوك چاي.
گۇندىپايلارنىڭ،
كىيىنىنى پىچاي.

ئابدۇقادىر داموللام ھەققىدە

مەرھۇم ئابدۇقادىر ئەزىزى (داموللا) يېقىنقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخىدا ئالاھىدە ئورۇننى تۇتقان ئالىم، شائىر ۋە جامائەت ئەربابىدۇر. ئۇ، 1862 ـ يىلى (ھىجرىيە 1279 ـ يىلى) ئاتۇشنىڭ مەشھەت يېزىسىدا تۇغۇلغان، ئۇنىڭ بالىلىق ۋە ياشلىق دەۋرى ئۆز يېزىسىدا، بىلىم ئېلىش ۋە پائالىيەت ئىشلەش ۋاقىتلىرى قەشقەر، بۇخارا قاتارلىق جايلاردا ئۆتكەن. كېيىنكى ھاياتى يېڭىچە مەكتەپلەردە مۇئەللىملىك قىلىش، مۇدەررىسلىك قىلىش ۋە جامائەت خىزمەتلىرى بىلەن ئۆتكەن. ئۇ، ئىلىم ـ مەرىپەت تارقىتىش مەقسىتىدە ئۇيغۇرچە ئوقۇتۇشنىڭ ئۇسۇلى، دەرسلىك مەزمۇنى قاتارلىق تەرەپلىرىدە ئەجرى سىڭدۇرۇپ، «سەرپ ـ نەھۋى» (مورفولوگىيە

ئۇگۇت
Ugut.cn

ۋە سىنتاكسىس) «ئىلمى تەجۋىت» (قىرائەت)، «ئىلمى ھې-
ساپ» قاتارلىق كىتاپلارنى يېزىپ، مەكتەپلەرنىڭ دەرسلىك
جەھەتتىكى قىيىنچىلىقلىرىنى ھەل قىلغان. ئۇ يەنە مەكتەپلەر-
دىكى ھوسنىخەت ئۆگۈتۈش ئىشلىرىغا ئەھمىيەت بىرىپ، ياش-
لار ۋە ئۇسمۇرلەرنىڭ تەلىم- تەربىيىسىگە كۆڭۈل بۆلۈپ، «ئاقا-
ئىد زورۇرىيە» (زورۇر ئەقىدىلەر)، «ئىبادەت ئىسلامىيە» (ئىس-
لام ئىبادەتلىرى)، «تەلىم سەبىھىيان» (گۆدەكلەرگە تەلىم)، «نە-
سەيھول ئەپتال» (ياش-ئۇسمۇرلەرگە نەسىھەت) قاتارلىق كى-
تاپلارنى يېزىش بىلەنلا قالماستىن، مەتبۇئات ئىشلىرىنى
راۋاجلاندۇرۇپ، باشقا جايلاردىن مەتبە ئالدۇرۇپ كىرىپ،
«نەسىھەتى ئام» قاتارلىق ئەسەرلەرنى باستۇرۇپ، ئاممىغا بىكار-
غا تارقاتقان، ئۇ يازغان «جاۋھىرۇل ھىقان» (ھەقىقەت جەۋھەر-
لىرى) ناملىق شېئىرىي ئەسەرى ھازىر مىسىردىكى «ئەزھەر» ئىنىستى-
تۇتىنىڭ كۇتۇپخانىسىدا ساقلانماقتا. ئۇ يەنە «مۇپتاھىل ئە-
دەپ» (ئەدىبىياتنىڭ ئاچقۇچى) ناملىق نەزىرىيىۋى ئەسەر-
نى يازغان بولۇپ، بۇ ئەسەرلەر ئۆز زامانىسىدا قەشقەردىكى
ئىختىساتلىق كىشىلەرنىڭ ياردىمى بىلەن روسىيىنىڭ قازاندىكى
«مىللەت» مەتبەسىدە نەشىر قىلىنغان.

ئابدۇقادىر ئەزىزى بىر ئۇلۇغ ۋەتەنپەرۋەر زات بولۇپ،
1900 - يىللاردىن كېيىن شىنجاڭغا دىن تارقىتىش نامى بى-
لەن كىرىپ، ئەكسىيەتچىلىك، بۇلاڭ-تالاڭچىلىق ھەركىتى بىلەن
شۇغۇللانغان شۋىت مىسسىئونىرلىرىغا قارشى باتۇرلۇق بىلەن كو-
رەشنى قانات يايدۇرغان. ئۇلارنىڭ تورۇشلۇق ئورنىغا باتۇر-
لۇق بىلەن باستۇرۇپ كىرىپ، ئۇلارنىڭ ئەكسىيەتچى گېزىت-
ژورنال ۋە دوختۇرلۇق ئەسۋاپلىرىنى چېقىپ، كويدۇرۇپ شۋىت-
لەرنى قېچىشقا مەجبۇرلاپ، جاھانگىرلارنىڭ قەشقەردىكى مە-

ئۇيگۇت
Ugut.cn

دىنىيەت تاجاۋۇزچىلىرىغا قاخشاتقۇچ زەربە بەرگەن. شۇنىڭ بىلەن، جاھانگىرلار ۋە يەرلىك فېئودال ـ ئەكسىيەتچى كۈچلەر ئۇنىڭ بۇ ۋەتەنپەرۋەرلىك جاسارىتىدىن قورقۇپ، يوشۇرۇن سۇيىقەست پىلانلاپ، ئىشپىيون، خائىنلارنى سېتىۋېلىپ، ئۇنىڭغا زىيانكەشلىك قىلىشقا ئۇرۇنغان ۋە 1924 ـ يىلى 8 ـ ئايدا قەشقەر شەھىرى كونا ئۈردىدىكى قىرائەتخانىسىدا شائىرنى ئىچىنىشلىق ھالدا ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئىلىم ـ پەن، مەدەنىيەت تەرەققىياتىنىڭ دۈشمەنلىرى ئۇلۇغ ئالىم ۋە تالانتلىق شائىرنى خەلقتىن ئايرىۋەتكەن بولسىمۇ، لېكىن، ئۇيغۇر خەلقى ئابدۇقادىر ئەزىزى (داموللام) نى ئۆزىنىڭ «قەدىرلىك ئۇستازى» دەپ ھېسابلاپ، ئۇنىڭغا چوڭقۇر ماتەم تۇتقان. نۇرغۇن مەرسىيە ـ ناخشا، قوشاقلارنى يېزىپ خاتىرلەش پائالىيەتلىرى ئېلىپ بارغان. بۇ قوشاق ئەنە شۇ تارىخي شارائىتتا ئوتتۇرىغا چىققان بولۇپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قەلبىنى رۇشەن ئىپادىلەپ بەرگەن.

بۇلبۇل ئىدىڭ بۇ باغدا،
سايرار ئىدىڭ بار چاغدا.
دۈشمەن سەندىن ئايرىدى
ئەجەپمۇ يامان چاغدا.

ئىتىڭ بەكمۇ چىرايلىق
ئابدۇقادىر ئەمەسمۇ؟
خەلقىمىزگە يول باشلاپ،
ئۆمرىڭ ئۆتكەن ئەمەسمۇ؟

ئۇيغۇت
Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

ئولتۇرگۇزدى دۈشمەنلەر،
كورەلمىگەن مەن ـ مەنلەر.
سەنچۈن توكۈپ كوز ياشنى
يىغلاپ قالدى دەرتمەنلەر.

داموللام ئولۇپ كەتتى،
تالىپلار يېتىم قالدى.
سەن ياشىغان بۇ يۇرتتا،
شەيتانۇ ـ رەجىم قالدى.

ئاتۇش يولى تاشلىق ساي،
يېتىم يىغلار ماڭالماي.
قارشى چىقتى يولۇڭغا،
مۇتەئەسسىپ رودىپاي.

جايىڭ بولسۇن جەننەتتە،
هورلەر بولسۇن خىزمەتتە.
ئۇنۇتمايمىز بىز سىنى،
ۋەدىمىز شۇل ئەلۋەتتە.

ئاقسۇ، كۇچار تەرەپلەردە داموللام هەققىدە توقۇلغان قوشاقلار

تاغلار ـ تاشلار تەۋرىشىپ،
قاتتىق چاقماق چاقنامۇ؟
دەريا سۇيى قان بولۇپ،
بۇگۈن تەتۈر ئاقنامۇ؟

قەشقەرنىڭ ھاۋاسىنى،
چاڭ - تۇمانلار باسقانمۇ؟
قەشقەرنىڭ جاھانىنى،
قايغۇ - ماتەم باسقانمۇ؟

ئاي تۇتۇلماس دەپتىمىز،
كۈن تۇتۇلماس دەپتىمىز.
داموللىنى دەيۈزلەر،
قەست قىلالماس دەپتىمىز.

قىلماق بولغان قەستىڭنى،
ماڭا قىلساڭ بولماتتى؟
قولۇڭدىكى پىچاقنى،
ماڭا سالساڭ بولماتتى؟

داموللام شېھىت بولدى،
ياتار جايى بېھىش بولدى.
داموللامغا قەشقەرلىق،
كۆپ يىغلاپ بىھۇش بولدى.

ئاق قۇچقاچ چۇرۇقلايدۇ،
چاڭگاسىنى تاپالماي.
تالىپ باللا يىغلايدۇ،
داموللامنى تاپالماي.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
ئۇگۇت
Ugut.cn

داموللام چىراقىغا،
پەرۋانە بولاى دەيمەن.
ناھەق بولغان بۇ ئىشقا،
دىۋانە بولاي دەيمەن.

داموللامغا قەست قىلدى،
يۈزى قارا دەيۇزلەر.
كوڭلىدە چىراغى يوق،
دىلى قارا ياۋۇزلار.

ئۇگۇت
Ugut.cn

قايقا داۋان قوشىقى

19- ئەسىرنىڭ 60- يىللىرىدا، چارروسىيە جوڭگو زېمىنىنى يانىمۇ ئىلگىرىلەپ بېسىۋېلىشنى قەستلەپ، تومۇر تىزىنغىنى ئېلىمىزنىڭ غەربىي شىمالىدىكى ئىلى رايونىغىچە سوزغان. ئىلىدىن روسىيە زېمىنىغا مەجبۇرى كوچۈرۈلگەن بىر توركۇم ئۇيغۇر خەلقى 1916- يىلى لاشمان (قارا خىزمەت) خىزمىتىگە بالا ئېلىش توغرۇلۇق چارروسىيە پادىشاسىنىڭ بۇيرىغى چىققاندا، «بالا بەرمەيمىز» دەپ قاتتىق قارشىلىق كورسەتكەن، شۇ چاغدا پادىشا جاللاتلىرى 12 ئادەمنى «قايىقا» دىگەن داۋاننىڭ ئۈستىدە ئاتقان ئىدى.

بۇ قوشاقتا چارروسىيەنىڭ ئەنە شۇ قانلىق جىنايىتى پاش قىلىنغان ۋە شىكايەت قىلىنغان، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ زالىم نىكولايغا قارشى قەھرىمانلىق، باتۇرلۇق جاسارىتى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

ئاڭلاڭلار خالايىقلار،
ئولاتا ئېيتقان بېيىتنى.
لاشمانلىققا تۇتۇپ بەردى،
ھەمدەم دىگەن شەھىتنى.

قايقا داۋان تاغلىرى،
توكۈلگەندۇر قانلىرى.
تۇتۇپ نەيزە سالغاندا،
سىقىرىغاندۇ جانلىرى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
ئۇگۇت Ugut.cn

توختىنىياز دىگەن باتۇر،
قايقا ئۈستىدە ياتۇر.
كوپىنىڭ غىمىنى كوزلەپ،
ئوز بېشىنى يەپ ياتۇر.

يەرلىكنى كولاۋىتىپ،
كەتمەن قايرىلىپ كەتتى.
قايقىنىڭ يىگىتلىرى،
ياش تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتتى.

قارا-قارا قاغىلار،
بالىلىرىغا دان بەرگەن.
كىچىككىنە مۇساۋاي،
قايقا ئۈستىدە جان بەرگەن.

دۈشمەنلەر چىقىپ كەلدى،
قايقا ئۈستىدىن ئوتۇپ.
شېھىت بولغان يىگىتلەر،
قالدى قانلارغا پېتىپ.

يوقۇرىدىن چوشۇپ كەلگەن،
جىرەن كوزلۈك چاروللا.
قايقا ئۈستىدە ياتۇر،
قوندۇز كوزلۈك ياش باللا.

قايقا يولى تار ئىكەن،
ئىككى يېقى قار ئىكەن.
بالىسىنى كورمەككە،
بارچە يوقسۇل زار ئىكەن.

ئۇگۇت
Ugut.cn

بۇلبۇل سايرار ياز كىلىپ،
كوك چىمەن باغ ئىچىدە.
جاننى بەردىڭ ۋاقىتسىز،
باياۋان تاغ ئىچىدە.

ئاسماندىكى ئاي قايدا؟
„ئاۋات“ دىگەن جاي قايدا؟
يۈرتىنىڭ كوزنۇرى بولغان،
توختىنىياز باتۇر قايدا؟

چول قايىقىنىڭ بىشىدا،
قار كوچمەي يىتىپ ئالدى.
شىھىت بولغان ئەرلەرنىڭ،
بالىلىرى يىتىم قالدى.

قايقا يولى ھەيۋەتلىك،
بۇلاق سۇيى شەرۋەتلىك.
مەخسىدىگە يىتەلمىگەن،
كىرىم ئاخۇن رەھمەتلىك.

ئۇستەڭ بويىدا ياپۇز،
ياپۇزنىڭ شىخى يالغۇز.
جىنىمغىنە شۇ ئادەم،
قايقا ئۇستىدە يالغۇز.

ئالما ئاتتىم دەرياغا،
لەيلىتۇالدى، چوكمەيدۇ.
قىرىنداشىنىڭ ئوتلىرى،
يالقۇنداپدۇ، ئۆچمەيدۇ.

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ پىگى ئادرېسى

ئوقنى ئاتتى يورەككە،
يېنىپ تەگدى بىلەككە.
باي-زالىملار قىلغىنى،
ئورناپ كەتتى يورەككە.

ئىشىك ئالدى توپ سىدە،
ئاتقا سېپ بىرەي بىدە.
زالىملارنىڭ زۇلمىدا،
بولدى يورەكلەر زىدە.

كەچ كىردى زاۋال بولدى،
دەرۋازىنى ياپقاندۇر؟
شىپەت بولغان يىگىتلەر،
قانغا مىلىنىپ ياتقاندۇر؟

ئوستەڭ بويى سۇزۇك تاش،
ماڭغانلارنىڭ كوزى ياش.
بۇ پەرماننى چىقارغان،
نىكۇلاي زالىم باغرى تاش.

ئۇگۇت
Ugut.cn

تاش ئاخۇنۇم ھەققىدە

تاش ئاخۇنوم ئاتۇش سۇنتاغ گۈڭشې كېچىكىز دېگەن
جايدىن بولۇپ، ئۆز زامانىسىدىكى بىر ئىلغار ئىگىلىك باش-
قۇرغۇچى. ئۇ، ياش ۋاقتىدا سودا-تىجارەتنىڭ يوللىرىنى
ياخشى ئۆگەنگەن. ئۈرۈمچى، قەشقەر، غۇلجا..... قاتارلىق جاي-
لارغا بېرىپ، كوپ يىللار تۇرۇپ، سودا - تىجارەت بىلەن شۇ-
غۇللانغان. ھەسەن بىلال ھاجىم بىلەن بىرلىكتە ئاتۇشنىڭ
ئاغۇ دېگەن يېرىدە جۇمە مەسچىتنى سالدۇرۇپ، سولتانى يۇسوپ
بۇغراخاننىڭ گۈمبىزىنى قايتا ياساش ئىشلىرىغا قول سال-
غان. شۇ ئارقىلىق تېزلا نام چىقارغان.

1914-يىللىردىكى1- جاھان ئۇرۇشىدىن كېيىن، ئوت-
تۇرا ئاسىيا رايونىدىن شىنجاڭغا كىلىدىغان تومۇر، چاي،
گەزمال قاتارلىق خەلققە ئېھتىياجلىق بولغان سانائەت مال-
لىرى توسۇلۇپ قالغان، مۇشۇنداق تارىخى شارائىتتا، ئۇ،
مىللى سانائەتنى راۋاجلاندۇرۇشنى. تەشەببۇس قىلغان. ئوز-
نىڭ كوپ سەرمايىسى بولمىسمۇ، باي-خوجىلارنى ھەركەتلەن-
دۇرۇپ، شىركەت ئېچىپ پاي توپلاپ، يەرلىك مىللى سانا-
ئەت ۋە قول سانائەتنى يولغا قويۇش يولىدا ھەركەت قىلغان،
يېڭىشەرنىڭ « يامانيار » دېگەن يېرىدە پاختا زاۋۇدى
قۇرۇپ،12 تاش تۈگمەن ياساتقان، ئاتۇشتىمۇشا تىۋاچىلىق-سەگەز-
چىلىك كارخانىسى ئاچقان، تاش ئاخۇنوم شۇ ۋاقتىدىكى
ھوكومەت بىلەن بىرلىشىپ،قەشقەردە سەرەڭگە زاۋۇدى، سەگەز
كارخانىسى، تېرىگە ئىش قوشۇش كارخانىسى قاتارلىقلارنى
قۇرۇپ، خەلقنى تەمىنلەپ، بازارنى ئاۋات قىلغان، تەڭگە

ئۇگۇت Ugut.cn

قويدۇرۇپ پۇل چىقارغان. ئۇ، مۇشۇنداق ئىشلار يۈزبەرسىدىن بىر ئابرۇيلۇق موتىۋەرگە ئايلانغان. بۇ قوشاقتا تاش ئاخۇنومنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى ئىجتىمائى ئەھۋالى، ئۇنىڭ زاۋۇت-كارخانىلىرىدا ئىشلەۋاتقان مەدىكارلارنىڭ روھى-ھالىتى سۈرەتلەنگەن بولۇپ، شۇ ۋاقىتتىكى جەمئىيەت ئەھۋالىنى چۈشۈنىشىمىزگە پايدىسى بار.

تاش ئاخۇنوم تاش ئىكەن،
ئالغان خوتۇنى ياش ئىكەن.
خامغا ئۇششاق گۈل بىسىپ،
ئامبال بىلەن باش ئىكەن.

تاش ئاخۇنوم جازانى،
بىر يىل ئالدى بازارنى.
پۇل تېپىشنىڭ كويىدا،
تاشلىۋەتتى مازارنى.

ساسقا چۈشكەن ئۆدەكنى،
نادان باللا غاز دەيدۇ.
ئاتمىش ئالتە نىمكانى،
تاش ئاخۇنوم ئاز دەيدۇ،

ئاسماندىكى ئاينى كورۇڭ،
تاش ئاخۇنوم باينى كورۇڭ.
ئىشلەپ ھارغان مەدىكارغا،
سەرلەپ بەرگەنناننى كورۇڭ.

ئۇگۇت
Ugut.cn

زالىم قازىلار ھەققىدە

ياڭ زىڭشىن، جىڭ شۇرىن، شىڭ شىسەي قاتارلىق ھوكۇمرانلارنىڭ شىنجاڭ ۋە شىنجاڭ خەلقىنى ئىدارە قىلىش ۋە زىيانكەشلىك قىلىش جەھەتلەردىكى ماھىيىتى بىر بولغىنىدەك، ئىسلام دىنى تونىغا ئورۇنىۋېلىپ خەلقنى دەھشەتلىك ئەزگەن ۋە قاخشاتقان زالىم قازىلارنىڭمۇ ماھىيىتى بىر، تىلى بىر. بۇ، بىر توپ ئەبلەخلەر تېگىدىن بىر جاڭگالنىڭ بۆرىلىرى. بۇ قوشاقتا ـ قاراڭغۇ زۇلمەت ئىچىدە ئىڭرىغان شىنجاڭنىڭ غۇلجا قاتارلىق جايلىرىدىكى زالىم قازىلارنىڭ پۇخرالارغا قىلغان زىيانكەشلىكى بايان قىلىنغان. ئادالەتسىز زاماننىڭ چومپەردىسى ئېچىپ تاشلانغان.

بۇ قوشاق ـ قاتمۇ-قات زۇلۇم ئاستىدىكى شىنجاڭنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى ئىجتىمائىي تارىخى، جەمىيەت ئەھۋالىنى تەھلىل قىلىش، چۈشىنىۋېلىشقا نىسبەتەن مەلۇم قىممەتكە ئىگە.

ھوشۇر باقى، مەخپىر قازى،
نۇرى ساغلىق.
پۇخرالارنىڭ يۈرەك باغرىن،
قىلدى داغلىق.

قازى بولغان بەچچىغەر لەر،
بۇنداق بولسا؛
ئاخىرەتتە راھەت كورەر،
يېرى چاغلىق.

ۋادىرىخا، بۇلاردىن كوپ
ئەلەم يەتتى.
ئازابىدىن يۈرەكلەرگە،
جىق دەز كەتتى.

بۇ پاندا مەنسەپ دىگەن،
شۇ قاتارلىق.
ئاخىرىدا بۇلارنىمۇ،
تاشلاپ كەتتى.

خاك قوشىغى

1- جاھان ئورۇشىدىن كېيىن، يەرلىك پومىشىك- بۇرژۇئازلار شىنجاڭنىڭ تەبىئى بايلىقلىرىنى تالان-تاراج قىلىپ، ئەمگەكچى خەلقنى دەھشەتلىك ئېكسپىلاتاتسىيە قىلدى. قەشقەردىن جان بېقىش كويىدا شىمالىي شىنجاڭغا چىققان تۈركۈم-تۈركۈم موساپىرلار ئۇ يەردىكى پىلىچى، كوكيار قاتارلىق كومۈر كانلىرىدا ئات- ئۇلاق ئورنىدا ئىشلەپ كورمىگەن كۈنى، تارتمىغان دەرت- ئەلىمى قالمىغان ئىدى.

ئەينى يىللاردىكى خاك ئىشچىلىرىنىڭ بېشىدىن كوچۈرگەن ئېچىنىشلىق ھاياتىنىڭ گوۋاچىسى بولغان بۇ قوشاقلار شىنجاڭدىكى تۇنجى ئەۋلات كومۈر خاك ئىشچىلىرىنىڭ سىنىپى زۇلۇمغا قارشى ئېلىپ بارغان ھەركەتلىرىنى بىلىۋېلىشىمىزغا، شۇ ئارقىلىق بۇگۈنكى يېڭى تارىخى دەۋردە غەيرەت- جاسارىتىمىزنى ئۇستۇرۇپ، 4نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قورۇلۇشىغا تېگىشلىك ھەسسە قوشۇشىمىزغا ئىلھام بېرىدۇ.

ئۇگۇت
Ugut.cn

زوخاڭدىن چۈشۈپ كېلىپ ،
سۈنى چاپقان ئۇخشايمەن.
بەرگىنى پۈچۈق ياماق ،
جانىنى ساتقان ئۇخشايمەن .

ئەردىلىك يۈپاڭمۇ دەيمىز ،
ساندىلىك يۈپاڭمۇ دەيمىز .
داڭقىدىن چۈشكەن نانىنى ،
خام سۈغا چىلاپ يەيمىز .

ئىلىنىلىك داۋانىدىن ،
ئۈررۈق ئات ئۆتەلمەيدۇ .
خاڭدىكى مۇساپىرلار ،
پۇلى يوق كېتەلمەيدۇ .

قەشقەردىن چىققان باللا ،
تەڭدىن تولىسى خاڭدا ،
كەچكۈزدە كېتەي دىسە ،
بىردىن چاپىنى داڭدا .

چەنزە دىگەن تومۇرى ،
قاپ-قارادۇر كومۇرى .
خاڭدا ئىشلىگەنلەرنىڭ ،
بەكمۇ قىسقا ئومۇرى .

دىڭخۇلارنى كوتۇرۇپ ،
خاڭنىڭ تىگىگە چۈشتۇق .
ئومرىمىزدە كورمىگەن ،
ۋەيلۇن دوزاقنى كوردۇق .

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى

خاكىنىڭ ئىچى قاراڭغۇ ،
قوللىرىدا دىنىڭ خۇلۇ .
دىنىڭ خۇلۇنى ئۇچۇرۇپ ،
قوغلاپ چىقتى مىڭ خۇلۇ .

ي قىسۇل ئالىدۇ چاڭسا ،
زۇخاڭدىن قاراپ ماڭسا .
باش يۇپاڭدىن ئوتكەندە ،
جاننى قولىغا ئالسا .

ئەردىڭ يۇپاڭ بار دەيسەن ،
ساندىڭ يۇپاڭ بار دەيسەن ؟
بىشىڭغا گەنزى چۈشسە .
ئىستتقىنا جان دەيسەن .

باش يۇپاڭدىن ئوتكەندە ،
ئەردى يۇپاڭ بار دەيسەن .
خاڭ تىگىدە ئۇخلىساڭ ،
بوتوڭدىن تاياق يەيسەن .

جەنزە دىگەن بىر پالتۇ ،
سورەپ كىلىدۇ لاڭتۇ .
شى ئۇزىنى ئويغاندا ،
ئەزىز باشقا مىڭ قايغۇ .

داڭ كاڭشو دەپ داڭلايسەن ،
پاكا چاڭساندۇ ماڭدايسەن .
دىڭغا بىشىڭنى ئۇرۇپ ،
«ئىست، جان!» دەپ قاخشايسەن .

شاڭجۇ چاپىدۇ ئەخمەت ،
شاجۇ چاپىدۇ رەخمەت .
ئۈچ چى سۈنى ئۇرىگەن ،
داۋاتۇرغا مىڭ رەخمەت .

قاسىم دىگەن شۇباتۇر ،
گەنجىڭ يىگىت ئەمەسمۇ ؟
بىگىسىنى كورسەتتى ،
باتۇر يىگىت ئەمەسمۇ ؟

كومۇرسىمۇ ئورۇلدى ،
داۋاتۇرمۇ قۇتۇلدى .
بوتوك دىگەن دەيۈزگە ،
پومىدۇرلەر تۇتۇلدى .

لىگسى دىگەن قارا يۈز ،
بىشىمغا بالا بولدى .
زۇخاڭدا تولا يۈرۈپ ،
كوزلىرىمگە قان تولدى .

كوڭلۇمنى ئاچاي دىسەم ،
دۇتتارىمنىڭ تارى يوق .
لىگسى باش تۇرۇپ بىزگە ،
ئولگەن بىلەن كارى يوق .

كاگشۇ فاگزىدا ياتسام ،
گوڭتۇ كىلىپ قوغلايدۇ .
ئاچ قالغان يىتىمچىلەر ،
جىگموما ئوغۇرلايدۇ .

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى
Ugut.cn

باغمىدى بولاي دېسەم ،
بولاشمايدۇ ، شىمىتى؟
گوڭتۈرىگىدىن قورقمايمەن ،
جان ئالار خۇدامىدى.

ئاۋۇت دېگەن گوڭتۈرى،
ئېيسىپ قويىدى ئاسمىنى.
گۇندىخانا جايىڭ دەپ ،
سولاپ قويىدى قاسمىنى.

سەمەت دېگەن پايىنەكباش،
لىگىسىمەن دەپ تووۋلايدۇ.
كاگشۇلارنى يامان دەپ،
خاگجالارغا بولايدۇ.

خاگجالارنىڭ دەردىدىن،
قېچىپ كەتتى كاگشۇلار.
مەلىدە ئەدەپ كەتتى،
قامچا تۇتۇپ شاگيۇلار.

خاگجانىڭ ئېتى ئەمەت،
لىگىسىسى يامان سەمەت.
ئېيتساق ھەرگىز تۈگىمەس،
ئىچىمىزدە تولا دەرت.

گوگتولارغا بوغۇلۇپ،
خاگلاردا يېتىپ قالدۇق.
خاگجاسى يامان زالىم،
زۇلۇمغا پېتىپ قالدۇق.

ئۇگۇت
Ugut.cn

خاكجاسىدىن قورقماستىن،
سۆيدۈڭگە كىرىپ كەتتۇق.
خوتۇن - بالىمىز ئاش دەپ،
تۈنلەر يىپتىپ غەم يەيتتۇق.

كاكشۇمەن دەپ خاكلاردا،
گوڭتۇ بىلەن ئېتىشتۇق.
ھالىمىزغا كىم يەتسۇن،
ئېلىشالماي قېچىشتۇق.

كوكيارخاكدىن ئەكەلدۇق،
قالايدىغان كومۇرنى.
ئىسسىق كورمەي ئوتكۈزدۇق،
ئېيـــتقىنە ئومۇرنى.

قەشقەردىن چىققان باللا،
لەنتەيزىدە ئىشلىدۇق.
زالىملارنىڭ دەستىدىن،
خاك تېگىدە قىشلىدۇق.

زالىملارنىڭ خېكىدا،
مەمەت موللا شەنسىگتى.
يالاقچىلار ئالدىدا،
كۈن كوچۈرمەك تەس ئىدى.

يالاقچى ئىلەك دولان،
ئىبراھىمنىڭ گوكتۈرى.
ھەسەن بوتۇك ھىلىگەر،
قان يالىغان جوت بورى.

ئۇگۇت Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ھەسەن بوتۇك دوغىسى،
ئاتىخانشاڭيۇ يورغىسى.
ھاۋۇزقارى مۇداپىق،
ئادەم ئالداش موللىسى.

خاڭنىڭ ئاستىغا كىرىپ،
كومۇر بىلەن تاش ئالدۇق.
بالىلارنى خىيال قىلىپ،
قارا كوزگە ياش ئالدۇق.

كومۇر خاڭدا ئىشلەيمىز،
ئايلىقىمىز بەش تەڭگە.
ئەجەپمۇ قىلىپتۇق بىز،
تۇگۇمەس ئازاپىغەمگە.

كىچىلەپمۇ ئىشلەيمىز،
خاڭلاردا كومۇر تاشقا.
بوتۇك كىلىپ ئۇرۇدۇ،
سىم قامچا بىلەن باشقا.

خاڭنىڭ ئاستى قاراڭغۇ،
ماڭالمىدۇق يول تىپىپ.
قوللار قاپىرىپ كەتتى،
كومۇرنى دەپ تاش چىپىپ.

پىلىچىگە①چىقىپ بىز،
خاڭدا كومۇر كولىدۇق.

①خالا ئىسمى

ئۇگۇت
Ugut.cn

خاڭدا كومۇر ئورۇلسە،
«بارمۇ؟» سەن دەپ توۋۇلىدۇق.

زەمبىلدە توشۇپ كومۇر،
قوللار تېشىلىپ كەتتى.
قوساق ئېچى بەك يامان،
بەللەر پۈكلۈنۈپ كەتتى.

بىز سەيسىگە تۇتۇلۇپ،
ئىشلىدۇق كومۇر خاڭدا.
تېنىم تاپماي ئىشلەپمۇ،
قوساق تويمىدى نانغا.

ئېتىزدىكى بوز تورغاي،
بالىلىرىغا دان بەرگەن.
تۇداخۇن شۇ رەھمەتلىك،
خاك ئاستىدا جان بەرگەن.

قاتار - قاتار قاغىلار،
بارساڭلا سالام دەڭلار.
مېنى ئاتام سورىسا،
خاڭنىڭ ئاستىدا دەڭلار.

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى

مىللىي نەغمە قوشىقى

ئۇيغۇرلار ئاپتۇ، چىلاپچا، جومبىل قازان ياساشتەك ھۈنەر-سەنئەتنى بىلەن داڭ چىقارغان مىللەت بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۆزلىرىنىڭ توي - تۆكۈن، مەشرەپ، مېھماندارچىلىق قاتارلىق تەرەپلەردىمۇ مۇقام ئاساس قىلىنغان مىللىي نەغمىسى بىلەن داڭ چىقارغان مىللەتلەرنىڭ بىرى. ئۇيغۇر مىللىي نەغمىلىرى مىڭ يىلدىن كۆپرەك تارىختا ئىگە بولۇپ، جاراڭلىق، رەتلىك، سىستېمىلىق بولۇشتەك ئالاھىدىلىكى بىلەن پۈتكۈل تۈرك ئايىماقلىرىغىچە تارالغان.

1930 - يىللاردىن كېيىن، ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي نەغمىسى ناھايىتى تەرەققىي قىلغان. نۇرغۇن مىللىي تىياتىر ۋە ئەل-نەغمىلىرى قەشقەر، كۇچار، غۇلجا قاتارلىق جايلاردا سەھ-نىگە چىقىپ، ئامما ئارىسىدا چوڭقۇر تەسىر قوزغىغان. لېكىن، 1936 - يىللارنىڭ ئالدى - كەينىدە زالىم شىڭدوبەن خەلقنىڭ مىللىي ئويغۇنۇش كەيپىياتىدىن ئۈلگىدەك قورقۇپ، خەلق ئارىسىدىكى نەغمىچىلەرنى تۇتۇپ، قاماپ، مىللىي مە-دەنىيەتنى خانى - ۋەيران قىلدى. 10 نەچچە يىلغا سوزۇلغان دەھشەتلىك تېرورلۇق ۋە جاھالەتتىن كېيىن 1947 - يىللار-نىڭ ئالدى-كەينىدە ئۇيغۇر مىللىي نەغمىسى يانا قايتىدىن باش كۆتەردى. ئەينى ۋاقىتتا توقۇلغان بۇ قوشاقتا - خەلق-نىڭ مىللىي ئويغۇنۇش ھېسسىياتى ۋە ئۇلغار مەدەنىيەتكە بولغان تەلپۈنىشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. مىللىي مەدەنىيەت دۈش-

ئۇگۇت
Ugut.cn

مەنلىرىگە بولغان غەزەپ ـ نەپرىتى ۋە جەڭگىۋار ئىرادىسى ئىپادىلەنگەن.

مىللى نەغمە سازىمىز،
كۆكۈل ئاچار باغىمىز.
كەتتى بىزدىن قارا كۈن،
ئەمدى ئوينار چاغىمىز.

ئويناپ كۈلۈپ بارىمىز،
قولغا قورال ئالىمىز.
قارشى چىققان دۈشمەننىڭ،
ئېتىپ جېنىنى ئالىمىز.

ئاچىل

شىڭ شىسەي ھاكىمىيەت بېشىغا چىقىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇپ تۇرغان دەسلەپكى چاغلاردا، سوۋېت ئىتتىپاقى سىياسى، ھەربى، ئىقتىسادى جەھەتلەردىن شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىنى قوللاپ، كۆپ ياردەم بەرگەن ئىدى.

شىڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ يولىنى تۇتۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن يولىيورۇق سوراپ شىنجاڭنىڭ مەدەنىيەت، مائارىپ، مالىيە، ساقلىقنى ساقلاش، ئاخبارات قاتارلىق ساھەلەردە بىرمۇنچە ئىلغار سىياسەتلەرنى يولغا قويدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىلغار تەسىرى ئارقىسىدا شىنجاڭدا كونا مائارىپ ئىسلاھ قىلىنىپ، ئارقا ـ ئارقىدىن نۇرغۇن يېڭى مەكتەپ، بىلىم يۇرتلىرى ئېچىلدى، پىئونېرلار لاگېرى قۇرۇلۇپ، تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى قانات يايدى، نۇرغۇن دوختۇرخانا، داۋالاش ئورۇنلىرى، كىنو ـ تىياتىرخانىلار، باغچىلار ياسالدى،

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com

قۇرۇلۇش ـ بىناكارلىق ئىشلىرى قايتا جانلاندى؛ دىنى خوراپاتلىقنىڭ ئالدى ئېلىنىپ، كوپلىگەن يېزا ـ قىشلاقلاردا دېھقانلارنىڭ ساۋات چىقىرىشنى ئاساس قىلغان كەچ ـ كۇرسلىرى يولغا قويۇلدى، خوتۇن ـ قىزلار جەمىيەت ئىشلىرىغا ئارىلاشتى. ئۇلار ئىنقىلاۋىي ناخشىلارنى ئېيتىپ، ئېكىلىقنى، ئىلغارلىقنى تەشەببۇس قىلىدىغان نۇرغۇن ناخشا ـ ئۇسۇللارنى سەھنىگە ئېلىپ چىقىپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى كورەشنىڭ چوڭـقۇر قانات يېيىشىغا، ئەكسىيەتچى ھوكۇمرانلارنىڭ خىيانەتـچىلىك، پارىخورلۇق، مۇستەبىتلىك ھەركەتلىرىگە قارشى كورەشـنىڭ چوڭقۇر قانات يېيىشىغا، مىللىي مەدىنىيەت ۋە مىللىي مائارىپ ئىشلىرىنىڭ جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشىغا تۇرتكە بولدى.

بۇ ـ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخىدىكى بىر مىللىي ئويغىنىش دەۋرى بولۇپ، قالاقلىقنى، كونىلىقنى رەت قىلىپ، چەتئەلنىڭ ئىلغار نەرسىلىرىنى قوبۇل قىلىش، خۇراپاتلىق، نادانلىقنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، ئىلىم ـ مەرىپەتنى سۆيۈش، ۋەتەن بىرلىكىدە چىڭ تۇرۇپ، دېموكراتىيە، ئەركىنلىكنى قولغا كەلتۈرۈشتە زور ئىلگىرى سۈرۈش رولىنى ئوينىدى. بۇقوشاق ئەينى يىللاردا توقۇلغان بولۇپ، ئۇيغۇر سەھنىلىرىدە ناخشا قىلىپ ئېيتىلغان. ئۇ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ يېڭىلىققا، ئىلىم ـ مەرىپەتكە، گۈللىنىپ راۋاج تېپىشقا تەلپۈنۈشتىن ئىبارەت مىللىي روھى كەيپىياتىنى ئەكس ئەتتۈرگەن.

باغدا گۈللەر ئېچىلدى،
چېكەڭگە قىستۇرالامسەن؟
زوقلىنىپ ئويناپ ـ كۈلۈپ،
كوڭلۈمنى ئاچالامسەن؟

تېرەك بېشىدا قاغا،
پەرق ئېتىپ بىلەلەمسەن؟
ھوسنۇڭدىن گۈل ئۈندۈرۈپ،
قىستۇرۇپ كېلەلەمسەن؟

تام تورپىسكە تام سالدۇق
شاماللىغا دالدا بولسۇن دەپ.
يار تورپىسىگە يار تۇتتۇق،
يۈرەككە پايدا بولسۇن دەپ.

چاپتىم يورغا ئېتىمنى،
يايرىمغا گۈل قىساي دەپ.
كورۇپ ئۇتتۇم بېغىمنى،
گۈزەل بوستان ياساي دەپ.

ئاچىل- ئاچىل-ۋاي ئاچىل،
ئاچىلمىساڭ گۈل قايدا؟

تۇرپان خەلقى ئارىسىغا تارقالغان نۇسقىسىنىڭ تىكىستىنى مەرھۇم شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇر يازغان ئىدى

گۈلۈم ئاچىلاي دەيدۇ،
باشقا سانجىلاي دەيدۇ.
يارىمنىڭ يۈرەك ئوتى،
تەنگە يامىشاي دەيدۇ.

ئۇگۇت Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

يارىم ماڭا ناز قىلۇر،
كۆلۈپ مېنى ماز قىلۇر.
يار قەدرىنى بىلمەيسەن،
زىمىستاننى ياز قىلۇر.

يار دەردىدە خۇن بولدۇق،
تۈگمەنلەردە ئۇن بولدۇق.
قور قۇنچىكدىن قاتتىق تاش،
بىر لىشەلمەي قۇم بولدۇق.

ياش تەلەپلەر ئۇخلاشما،
يار يولىدا پۇتلاشما.
يارىم ئۈچۈن جان پىدا،
ھەر قەدىمىڭگە مىڭ تىللا.

غەيرەت گۈلۈم ئاچىلغىل،
ھىممەت يولۇم ئاچىلغىل.
يارىم ئۈچۈن بەرسەم جان،
قاچان بولسا بىر ئۆلۈم،
ياكى ئۆلۈم ، يا كۆرۈم.

ئۇگۇت
Ugut.cn

سارىخان قوشىقى

سارىخان قوشىقى ــ ئەينى يىللاردا غۇلجىدا كەڭ تارقالغان قوشاقلارنىڭ بىرى. بۇ قوشاقتا باغۋەن قىزى سارىخاننىڭ خۇددى قىزىلگۈلدەك چىرايلىق، گۈزەل قىز ئىكەنلىكى، ئەمگەكنى قىزغىن سۆيىدىغانلىقى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تەربىيىسىدە ئەخلاقلىق، نومۇسچان، شەمەـھا ياسى بار قىز بولۇپ چوڭ بولغانلىقى، شۇ خىسلەتلىرى ئارقىلىق نۇرغۇن يىگىتلەرنىڭ ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ ئاشىق ـ بىقارار بولغانلىقىدەك جەريانى بايان قىلىنغان. بۇ قوشاقنى ئاساسەن ياش يىگىتلەر توقۇغان.

سېپىلغا چىقىڭ باللا،
دوم ـ دومنى سوقۇڭ باللا.
پاششاپ، بەگ قوغلاپ كەلسە،
ئارقىغا قېچىڭ باللا.

بېغىڭغا كىرىپ باقسام،
ئالما تۈگمىدەك بوپتۇ.
كىچىككىنە سارىخان،
ئېلىپ قاچقىدەك بوپتۇ.

باغ ئىچىدە بوستانلار،
ياشىرىپتۇ چوكانلار.
سارىخاننىڭ دەردىدە،
ئاقتى كۆزۈمدىن قانلار.

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى

ئاقسارايدا ئولتۇرغان،
سارىخان مېنىڭ يارىم.
كويەر ئوتقا سېلىپ قويغان،
بىخەۋەر جېنىم يارىم.

گۈلزارلىك ئارا چوغلۇق،
گۈلزار ئىچى بولبۇللۇق.
گۈلنىڭ گۈلى سارىخان،
سىزگە سېغىنىپ قۇللۇق.

سارىخان قىزىلگۈلدەك،
بىز ئىشقىدا بولبۇلدەك.
سارىخان كۆلۈپ قويسا،
خىزمەت قىلىمىز قۇلدەك.

سارىخان تىلى تاتلىق،
كوڭلىدۇر ئەجەپ قاتتىق.
ئىشكتىن چىقالمايدۇ،
مەن كەلسەم كېچە ئاتلىق.

سارىخان كىچىك ياشلىق،
ئاي يۈزلۈك،قارا قاشلىق.
ئىشككە چىقالمايدۇ،
ئاتا- ئانىدىن باشلىق.

ئۇگۇت
Ugut.cn

رىزۋانگۈل ھەققىدە

رىزۋانگۈل- شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ بىر ئايال جەڭچىسى. ئۇ، 1944 - يىلى غۇلجىنىڭ "ھەرەمباغ" دىگەن يېرىدە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن بولغان شىددەتلىك كەسكىن جەڭگە قاتناشقان، مىللى ئارمىيىنىڭ ئالدىنقى سېپىدە يارىدار بولغان جەڭچىلەرنى كۆتۈش، يوتكەش، داۋالاش ئىشلىرىنى ئىشلىگەن. بىر قېتىملىق جىددى جەڭدە ئۇ، بىر يارىدار جەڭچىنى داۋالاۋاتقان مەزگىلدە تويۇقسىز دۈشمەن ئوقى كىلىپ تېگىپ، مەرتلەرچە قۇربان بولغان. شۇندىن باشلاپ ئۈچ ۋىلايەت ئارمىيىسىنىڭ ھەر بىر كوماندىر - جەڭچىلىرى ئۇنى ئۇزلىرىنىڭ شەپقەتلىك ھەمشىرىسى سۈپىتىدە تىلغا ئالغان. ئۇنىڭ باتۇرلۇق ئىش - ئىزلىرىنى قوشاققا قوشۇپ، ناخشا قىلىپ ئېيتىشقان. رىزۋانگۈل دىگەن بۇ نام مىللى ئارمىيىنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى ئۇلۇغ مىللى كۈرەشنىڭ ئوت - ئوچقۇنلىرىنى ئۇلغايتىشقا ئىلھام بەرگەن. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ نۇزغۇن ياش قىز - يىگىتلىرى رىزۋانگۈلنىڭ روھىدىن ئەسىرلىنىپ، قولىغا قورال ئېلىپ، مىللى ئارمىيىگە قاتنىشىپ، قەھرىمانلىق داستانلىرىنى ياراتقان.

بۇ قوشاقتا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ باتۇر قىزى، ئىنقىلاۋى قۇربان رىزۋانگۈلنىڭ ۋەتەن، خەلق ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ياشلىق ھاياتىنى بېغىشلاپ، ئوقلار يامغۇردەك يېغىۋاتقان جەڭلەردە ئۆزىنى ئۇنۇتۇپ، يارىدارلارنى قۇتقازغان ئۇلۇغۋار روھى مەدھىيىلەنگەن. ئۇ گەرچە قۇربان بولسىمۇ، "مەڭگۈ تۈزىماي ئېچىلىپ تۇرغان گۈل" سۈپىتىدە ئەۋلاتتىن - ئەۋلات خۇشپۇراق چاچىدىغانلىقى ئىپادىلەنگەن.

ئۇگۇت
Ugut.cn
ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگانە ئادرىسى

خەۋەر كەلدى گويا بىر ،
«سولدى»دېگەن قىزىل گۈل .
ۋەتەن ئۈچۈن جان پىدا ـ
ئەمەسمىدى رىزۋانگۈل .

ئەل داغقىنى يات قىلىپ ،
دۈشمەنلەرنى ئېتىپ كۈل .
بەل باغلىغان جەڭلەردە،
ئۇيغۇر قىزى رىزۋانگۈل .

ئۇنتۇلسۇنمۇ ؟... ھېچ قاچان ،
ئۇنتۇلمايدۇ رىزۋانگۈل .
ئۈبىر تۇزىماي ئېچىلىپ ،
تۇرغان ئەسلى قىزىل گۈل .

ئۇگۇت
Ugut.cn

ئامىنەم ھەققىدە

ئامىنەم- ئاتۇشنىڭ شورۇق دېگەن جايىدىن.1944-يىلى يازدا ئاستىن ئاتۇشتا شىنجاڭ تارىخىدا مىسلى كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر قېتىملىق چوڭ سۇ ئاپىتى يۈز بەرگەن. كەلكۈن سۇتىجەن بىلەن مەشھەت ئارىلىقىدىكى چوڭ جىلغىدىن ئېقىپ ئوتۈپ ، ئاتۇشنىڭ نۇرغۇن يېزا- قىشلاقلىرىنى ۋەيران قىلىۋەتكەن ، نۇرغۇنلىغان تېرىلغۇ يەرلەر ، زەل- زىرائەتلەر، داۋۇدەرەخ ، ئۆي- جايلار سۇ ئاستىدا قالغان. نۇرغۇن ياشانغان كىشىلەر، ئەر- ئايال، ئۇششاق بالىلارنى كەلكۈن سۇ ئېقىتىپ كېتىپ جىنىغا زامىن بولغان . يۇرت ئىچىدە قوشاق ئېيتىش بىلەن تونۇلغان ئامىنەم دېگەن ياش قىزنىمۇ ئەنە شۇ قېتىمقى كەلكۈن ئاپىتىدە سۇ ئېقىتىپ كېتىپ ، جەسىدى جىلغىنىڭ ئايىغىدىكى بىر لايلاڭدىن تېپىلغان ، ئۇنىڭ ئاتا- ئانا، ئۇرۇق- تۇغقانلىرى، يارۇ- بۇرادەرلىرى ۋە ئۇنى تونۇيدىغان كىشىلەر ئۇنى ئەسلەش يۈزىسىدىن بۇ قوشاقنى توقىغان.

ئامىنەمۇ - ئامىنەم،
لايغا پاتقان ئامىنەم.
لايىنىڭ تېگىدە يېتىپ،
بىيىت قاتقان ئامىنەم.

ئامىنەمنىڭ چېچىنى،
ئاق ناۋاتتا پاتلىغان.
ئامىنەم چىرايلىقنى،
ئەمەت ئىمىنگە ساقلىغان.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ پىكى ئادرېسى
ئۇگۇت
Ugut.cn

قوتاندا كالا مورەيدۇ،
ئامىنەمنىڭ كالاسى.
قوشاق قېتىپ يىغلايدۇ،
ئامىنەمنىڭ ئاناسى.

ئامىنەمنىڭ بېغىدا،
چىلگە ئۈزۈم پىشىپتۇ.
تولۇنئايدەك ئامىنەم،
لاي تېگىدە يېتىپتۇ.

ئانا دىدىڭمۇ ئامىنەم،
دادا دىدىڭمۇ ئامىنەم.
مىنىڭ بەختىم ئەزەلدىن كاژ،
خۇدا دىدىڭمۇ ئامىنەم.

قەمبەرنىسا قوشىغى

بۇ قوشاق جەنۇبىي شىنجاڭدا ناخشا سۈپىتىدە كەڭ تارقالغان.
قەمبەرنىسا ۋەقەسى 1943- يىللىرى ئاتۇشتا يۈز بەرگەن. بىر ياشانغان دىخان ئايىلى بولۇپ، ئۇ، دوپپا تىكىشكە ناھايىتى ئۇستا ئىكەن. ئۇنىڭ مەرەمنىسا ۋە قەمبەرنىسا دىگەن ناھايىتى كىلىشكەن ئىككى قىزى بار ئىكەن. ئۇلار ئانىسىدىن ئۆگىنىۋالغان دوپپا تىكىش ھونىرىگە تايىنىپ تۇرمۇش كوچۇرىدىكەن. شۇ يىللاردا مەرەمنىسا بويىغا يىتىپ، ياتلىق بولۇپ غۇلجىغا چىقىپ كىتىپتۇ. ئويدىكىلەرنىڭ ھال-ئەھۋالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىدىغان بىرەر ئادەم بولمىغانلىقتىن، ئانىسى كىچىك قىزى قەمبەرنىسانى شۇ يۇرتتىكى بىر قېرى كىشىگە خوتۇنلۇققا بەر مەكچى بولۇپتۇ. بىراق، قەمبەرنىسا بۇ ئىشقا پەقەت قوشۇلمايدىكەن، رازى ئەمەس ئىكەن. شۇ ۋاقىتتا غۇلجىدىكى ئاچىسى مەرەمنىسانىڭ ئاغ-

رىپ يېتىپ قالغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر ئاتۇشقا يېتىپ كەپتۇ. قەمبەرنىسانىڭ ئانىسى چوڭ قىزىنىڭ كېسەللىك ئەھۋالىنى ئاڭلاپ، ناھايىتى بىئارام بولۇپتۇ ۋە ئاخىرى قىزىنى كورمەك بولۇپ غۇلجىغا يولغا چىقىپتۇ. لېكىن مەرەمنىسانىڭ كېسەللىبارغانسېرى ئېغىرلىشىپ، ئۇزۇن ئۆتمەي ئولۇپ كېتىپتۇ. چوڭ قىزى مەرەمنىسادىن ئايرىلغان ئانا كوتۈرۈپ قويغۇسىز دەرت ـ ئەلەملەرنى ئىچىگە يۇتۇپ، غۇلجىدىن ئاتۇشقا قايتىپتۇ. ئۇ تېخى يۇرتقا قايتىپ كەپ بولغىچە يوقسۇزلۇق دەردىنى تولا تارتقان، ئۆزىنىڭ ئىختىيارلىقىسىز توي قىلىشقا ئۈنىمىغان كىچىك قىزى قەمبەرنىسا ئۆزىنى بولاققا تاشلاپ ئولۇۋاپتۇ. ئارقا ـ ئارقىدىن بىر ئويدىن ئىككى كىشى ئولۇپ كەتكەنلىكتەك ئېچىنىشلىق ۋاقەگە ئاساسەن ئۇنىڭ ئانىسى ۋە يۇرت ـ مەھەللىدىكىلەر بۇ قوشاقنى توقۇغان.

قەمبەرنىسا بىر گۇل ئىدى،
شېخىدا سايرىغان بۇلبۇل ئىدى.
ئول بىر خۇدانىڭ تەقدىرى،
ئىككى قىزىمدىن ئايرىدى.

بىر قولىدا باردۇر قايچىسى،
بىر قولىدا باردۇر يىڭنىسى.
بۇلتۇر ئولۇپتۇ ئاچىسى،
بۇ يىل ئولۇپتۇ سىڭلىسى.

قەمبەرنىسا سۇغا چوكۇپ،
سۇدىن چىقىپ لايغا پېتىپ.
ئومرۇم ئوتەر يىغلاپ يۈرۈپ،
قارا كوزۈمدىن ياشلار ئېقىپ.

جىنىم بالام قەمبەرنىسا،
ئوتتۇڭ يامان مەرەمنىسا.

ئۇگۇت
Ugut.cn
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى

ئاق دادام

ئەينى يىللاردا جەنۇبىي شىنجاڭدىكى نۇرغۇن ھۈنەرۋەن-كاسىپلار ھايات كوچۇرۇشكە يول ئىزدەپ، يىگىت-قىزلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ غۇلجىغا چىقىپ ئورۇنلىشىپ، ئۆي-ئوچاقلىق بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئېزىز يۇرتى قەشقەرنى ئەسلەپ، نۇرغۇن قوشاقلارنى توقۇغان.

بۇ قوشاق ئەنە شۇ يىللاردىكى ياش يىگىت-قىزلارنىڭ سېغىنىش ھىسسىياتىنى ئىپادىلەپ بەرگەن.

ئاق دادام-ئاپپاق دادام،
قەشقەرگە بارغىم كېلىدۇ.
ئاق سارايىنىڭ ئالدىدا،
تاماكۇ تارتقۇم كېلىدۇ.

ئاق سارايىنىڭ قىزلىرى،
لاچىنمىكىن، قۇرغۇيمىكىن؟
قولىدا ئالتۇن ئۈزۈك،
ئاشىقلىرى زەرگەرمىكىن؟

ئۇيغۇر خەلق تارىخى قوشاقلىرى
ئۇگۇت
Ugut.cn

ئۇيغۇر خەلق تارىخى قوشاقلىرى

تۈپلاپ رەتلىگۈچى: ئۇچقۇنچان ئۆمەر
قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقىتىدۇ.
قەشقەر گېزىتى باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى.
1981 - يىل 12 - ئاي 1 - نەشرى.
1981 - يىل 12 - ئاي 1 - بېسىلىشى
سانى : 22,500
باھاسى 0.30 يۈەن
كىتاب نومۇرى: m 10264.2

ئۇگۇت Ugut.cn
www.uyghurkitap.com

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى:
ئەنۋەر تۇرسۇن

باھاسى: 0.30 يۈەن
定价：0.30 元